

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

**Specifika práce sociálního kurátora s osobami propuštěnými z výkonu
trestu odnětí svobody**

Bakalářská práce

Autor: Adéla Veselá Smíšková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.
Oponent práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Adéla Veselá Smíšková

Studium: P12829

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Specifika práce sociálního kurátora s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody**

Název bakalářské práce AJ: Curator's work specifics in relation to person coming back from jail sentence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce pojednává o činnosti sociálního kurátora a jeho práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Teoretická část práce nastiňuje vývoj práce sociálních kurátorů, dále začleňuje práci sociálních kurátorů do kontextu sociální práce, vymezuje legislativní rámec. Bakalářská práce se dále věnuje vymezení cílové skupiny a metodám práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Empirická část je zaměřena na specifika práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu sociálních kurátorů. Na základě povahy tématu je v empirické části použita metoda kvalitativního výzkumu.

Anotace:

Bakalářská práce pojednává o činnosti sociálního kurátora a jeho práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Teoretická část práce nastiňuje vývoj práce sociálních kurátorů, dále začleňuje práci sociálních kurátorů do kontextu sociální práce, vymezuje legislativní rámec. Bakalářská práce se dále věnuje vymezení cílové skupiny a metodám práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Empirická část je zaměřena na specifika práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody z pohledu sociálních kurátorů. Na základě povahy tématu je v empirické části použita metoda kvalitativního výzkumu.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Hradci Králové dne 6. 12. 2017

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Stanislavě Hoferkové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování mé práce.

Také chci poděkovat respondentům za jejich ochotu a pomoc, kterou mi poskytli.

Anotace

VESELÁ SMÍŠKOVÁ, Adéla. *Specifika práce sociálního kurátora s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradce Králové, 2017. 65 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o činnosti sociálního kurátora a jeho práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody.

V teoretické části práce jsou uvedeny charakteristiky výkonu vazby a výkonu vězeňství, neboť s těmito pojmy se sociální kurátor ve své praxi setkává a měl by se v dané problematice orientovat. Také se zde zmiňuje pojem penitenciární péče, která je prováděna přímo ve výkonu trestu odnětí svobody a na penitenciární péči dále navazuje postpenitenciarární péče, která je popsána ve druhé kapitole této práce. Následující část je zaměřena přímo na sociálního kurátora, začleňuje práci sociálních kurátorů do kontextu sociální práce, následně je vymezen legislativní rámec. Je zde také vymezena cílová skupina sociálního kurátora a specifikace práce s osobami

V Empirické části je pomocí kvalitativní metody formou rozhovorů zkoumána pozice sociálních kurátorů při práci s cílovou skupinou osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Rozhovory byly provedeny přímo se sociálními kurátory.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, postpenitenciarární péče, sociální kurátor

Annotation

VESELÁ SMÍŠKOVÁ, Adéla. *The specifics of the work of a social curator with persons who have been released from imprisonment*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 65 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with the activities of the social curator and his work with persons released from imprisonment.

The theoretical part of the thesis includes the characteristics of the arrest and the prison, because with those terms are social curators faced during their practice and he should know above mentioned issue. The term penitentiary care which is provided just during punishment in prison is mentioned in the Bachelor's thesis. Penitentiary care is followed with postpenitentiary care, which is described in the second chapter of the Bachelor's thesis. The next part is focused on the social curator, includes their work into context of social work, then is determined the legal framework. The focused group and the specification of his work is determined in this chapter too.

In the empirical part is by means of qualitative method of dialogs investigated the position of social curators during the work with focused group of people, who were unarrested from jail. The dialogs were led just with social curators.

Keywords: prison, postpenitentiary care, social curator.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 VÝKON VĚZEŇSTVÍ.....	11
1.1 Vězeňská služba ČR.....	11
1.2 Výkon vazby.....	12
1.3 Výkon trestu odnětí svobody.....	13
1.4 Penitenciární péče.....	15
1.4.1 Programy zacházení.....	16
1.4.2 Uvěznění jako náročná životní situace.....	18
1.4.3 Negativní důsledky uvěznění.....	19
2 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE.....	22
2.1 Vymezení postpenitenciární péče.....	22
2.2 Subjekty postpenitenciární péče.....	24
2.2.1 Práce sociálního pracovníka v rámci výkonu trestu odnětí svobody.....	25
2.2.2 Probační a mediační služba.....	27
2.2.3 Nestátní neziskové organizace.....	28
3 SOCIÁLNÍ KURÁTOR.....	30
3.1 Vymezení funkce sociálního kurátora.....	31
3.2 Legislativní vymezení funkce sociálního kurátora.....	32
3.3 Činnost a kompetence sociálního kurátora.....	33
3.4 Specifika práce s cílovou skupinou osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.....	35
4 METODOLOGIE PROVÁDĚNÉHO VÝZKUMU.....	39
4.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení výzkumných otázek.....	39
4.2 Volba metody výzkumné práce.....	40
4.3 Sběr dat.....	41

4.4	Volba výzkumného vzorku, realizace výzkumu a etika výzkumu.....	43
4.5	Analýza výsledků výzkumného šetření.....	45
4.5.1	Funkce sociálního kurátora.....	45
4.5.2	Klienti sociálního kurátora.....	48
4.5.3	Činnost sociálního kurátora v rámci úřadu.....	53
4.6	Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření, diskuze.....	57
ZÁVĚR.....		62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		66
	Monografie, periodika.....	66
	Internetové zdroje.....	68
	Legislativní předpisy.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....		70

ÚVOD

Téma Specifika sociálního kurátora s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody jsem si zvolila na základě mé osobní praxe. Po úspěšném vykonání absolutoria na Vyšší odborné škole v Brně, oboru sociální práce, jsem dostala nabídku pracovat jako sociální pracovnice na Městském úřadu, odboru sociálních věcí, oddělení sociální pomoci. Tato nabídka pro mne byla velice motivující, a také velká příležitost jak získat praxi v oboru. Navíc s nástupem do zaměstnání jsem také již studovala obor Sociální patologie a prevence PdF Univerzity Hradec Králové. Díky studiu jsem mohla uplatnit získané vědomosti v praxi. I přesto byla práce v sociální oblasti, jako v pomáhající profesi, velice náročná. Avšak po několika měsících, kdy jsem získávala nové a nové zkušenosti, jsem přijala nabídku vykonávat k dosavadní funkci sociální pracovnice také funkci sociálního kurátora. I když jsem o této funkci měla určité povědomí, byla to pro mne zcela nová práce a potřebovala jsem se v ní dostatečně zorientovat. Tento důvod mne také přiměl k tomu, abych o funkci sociálního kurátora napsala bakalářskou práci. Předpokládala jsem, že bude přínosem pro moji praxi a naopak moje praxe bude přínosem pro napsání bakalářské práce.

V bakalářské práci seznamuji čtenáře s funkcí sociálního kurátora, co tato práce obnáší, jaká je cílová skupina, v čem je třeba se jako sociální kurátor orientovat a co vše musí znát. Další důvod k vypracování bakalářské práce na toto téma bylo, že se jedná o obor spadající do sociální patologie. Také orientace ve vězeňských pojmech a prostředí je pro sociálního kurátora důležitá. Rovněž jsem se setkávala s tím, že mnoho lidí si sociálního kurátora spojovali pouze s dětmi a mládeží a o sociálním kurátorovi pro dospělé neměli tušení nebo již dávno mylné informace. Navíc se také osobně domnívám, že téma je neustále aktuální. Vždyť všude kolem nás slyšíme informace o osobách obviněných, odsouzených nebo již propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. A mnoho z těchto lidí se právě obrací na pomoc k sociálním kurátorům. A také můj názor je takový, že ač se jedná o aktuální téma, o sociálních kurátorech je přesto málo informací. S tímto jsem se ostatně setkala i při psaní této práce. Metodiky či knižních publikací je dle mého velice málo.

Ve své práci se v první části zabývám teorií zvoleného tématu. V prvních kapitolách jsem zvolila témata jako je výkon vězeňství, kam řadím Vězeňskou službu České republiky, dále se zde zabývám výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody. Tyto

témata jsem zvolila na základě výše uvedené skutečnosti, a to, že sociální kurátor by se v těchto oblastech měl orientovat. Na sociálního kurátora se mohou obracet klienti, kteří jsou v některé z těchto částí trestního řízení. Tyto témata jsou především popsána z hlediska legislativního rámce neboť zákon o výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby je stěžejní a primární zdroj. Dále je zde také zmíněna penitenciární péče, která přichází již ve výkonu trestu odnětí svobody, zde již může docházet k tomu, že v rámci penitenciární péče sociální pracovník či uvězněný kontaktuje sociálního kurátora. V rámci této péče se setkáváme také s pojmem jako je program zacházení a uvězněný se taktéž nachází v náročné životní situaci. Penitenciární péče tedy předchází postpenitenciární péči, které je věnována další kapitola. Tato péče již zpravidla probíhá po ukončení výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody. Setkáváme se zde se subjekty postpenitenciární péče. V této kapitole jsou také uvedeny konkrétní nestátní neziskové organizace pomáhající osobám v této oblasti. Na konec teoretické části volně navazuje kapitola týkající se samotného sociálního kurátora. Cílem práce je **přiblížit činnost sociálního kurátora v rámci postpenitenciární péče.**

Na teoretickou část navazuje empirická část práce, která pomocí tří výzkumných otázek hledá odpověď na stanovený cíl výzkumného šetření. Pro svůj výzkum jsem si zvolila metodu kvalitativní. V rámci svého výzkumu jsem si zvolila cíl výzkumného šetření: **„Zjistit co obnáší pozice sociálního kurátora při sociální práci s cílovou skupinou osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v rámci Jihomoravského kraje.“**

Jak již z výzkumného cíle vyplývá, respondenty jsou tedy sociální kurátoři, se kterými jsem výzkum prováděla formou rozhovorů. Rozhovory jsou členěny do tří okruhů, dle výzkumných otázek, jejichž úkolem je získat odpověď na výše položený výzkumný cíl.

1 VÝKON VĚZEŇSTVÍ

Tato kapitola se zabývá nejen Vězeňskou službou České republiky (dále jen VS ČR), ale také podává přehled o výkonu trestu a vazby a jejich účincích. Tato kapitola uvádí základní charakteristiky obou výkonů, jejich funkce, účel a charakteristiky obviněných a odsouzených.

Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) jsou taktéž vymezeny a dány legislativou. Výkon vazby je vymezen v zákoně č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. Dále je výkon vazby upraven vyhláškou č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Taktéž výkon trestu odnětí svobody je vymezen legislativou a to konkrétně zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Jelikož bakalářská práce pojednává především o práci sociálního kurátora, považuji nezbytné se v práci zmínit právě o vazbě a VTOS a to z důvodů toho, že sociální kurátor by se měl v dané a platné legislativě orientovat, a stejně tak by měl mít znalosti právě týkající se výkonu vazby a VTOS, aby s osobami přicházejícími za sociálním kurátorem mohl vést odpovídající sociální práci.

Pro každého člověka je svoboda jednou z důležitých životních potřeb, spáchá-li však trestný čin a je vzat do vazby či přijat do VTOS, dostává se do náročné životní situace. Má to dopad jak na jedince, neboť je odňat z vlastního prostředí, tak tato událost dopadá i na jeho sociální okolí, jako je rodina nebo blízcí.

1.1 Vězeňská služba ČR

Vězeňská služba je zřízena v rozsahu zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky. VS ČR je ozbrojeným bezpečnostním sborem. Dle tohoto zákona VS ČR zajišťuje výkon zabezpečovací detence, vazby, trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR.

V čele jednotlivých organizačních jednotek stojí ředitelé, kteří jsou ustanovováni, jmenováni nebo odvoláváni generálním ředitelem, jež řídí Vězeňskou službu. Generální ředitel je do funkce jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti, kterému také odpovídá za činnost Vězeňské služby.

1.2 Výkon vazby

Z hlediska duševního zdraví a dopadů na psychiku člověka je vazba daleko závažnějším zásahem než výkon trestu odnětí svobody (Černíková, 2002, s. 63-64). V případě vazby se jedná o zajišťovací opatření. Dochází zde k dočasnému omezení osobní svobody obviněného, o kterém rozhoduje soud. Jsou zde omezena některá základní lidská a občanská práva. „Vazba na rozdíl od trestu odnětí svobody není a nemůže být trestem. Je procesním úkonem zajišťujícím osobu obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu. Obviněný je po zákonem stanovenou dobu zadržován v prostoru vazební věznice (nebo ve zvláštním oddělení věznice) a je s ním zacházeno tak, aby se zamezilo jeho styku s případnými spoluobviněnými, eventuálně svědky“ (Hála, 2006, s. 45.) Vazba má tedy s trestem odnětí svobody společný jeden podstatný atribut a tím je uvěznění, zbavení člověka svobody. Vazba má pouze zajišťovací funkci, nelze ji pokládat za trestní sankci či prostředek nápravy, zároveň také nijak dopředu neurčuje výsledek trestního stíhání (budoucí odsouzení obviněného).

„Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku“ (Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 2). „Účelem vazby je zajistit obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu, zabránit maření, ztěžování provádění důkazů, vyhýbání se řízení či trestu, zabránit v dokonání trestného činu nebo páčání nových trestných činů“ (Černíková, 2008, s. 83). „Při umístování obviněných do cel se dbá na to, aby byl dodržen účel vazby, a aby nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení obviněných“ (Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 6, odst. 1).

§ 67 zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním stanoví vazební důvody. „Jedná se tedy o podmínky, kdy obviněný může být vzat do vazby:

- a) hrozí zde, že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest (tzv. úteková vazba)

- b) bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, (tzv. koluzní vazba), nebo
- c) bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (tzv. předstižná vazba).

„Další podmínkou je, že dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením“ (Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů).

1.3 Výkon trestu odnětí svobody

Jak bylo již v úvodu kapitoly uvedeno, výkon trestu odnětí svobody je upraven zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, a dále pak vyhláškou ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Stejně tomu jako u vazby, i zde je činnost věznic řízena nařízenými generálního ředitele a metodickými pokyny ředitelů odborů generálního ředitelství VS ČR (Sochůrek, 2007, s. 37). Další podmínky a dokumenty jsou zapracovány ve Vnitřním řádu věznice, který vydává ředitel věznice.

Výkon trestu odnětí svobody nastává tedy tehdy, kdy se z obviněného stává odsouzený. Nařízení o výkonu trestu je písemné a na základě pravomocného rozhodnutí soudu, případně soud podá výzvu k nastoupení do výkonu trestu či příkaz, aby byl odsouzený do výkonu trestu dodán.

Účel a funkce trestu odnětí svobody jsou shledávány v několika rovinách. Nedorost (1995, s. 23) uvádí, že dle zákona je výkonem trestu zajištěna **ochranná funkce**, čímž by měla být zajištěna především ochrana společnosti před páčáním dalších trestných činů. Nedorost (1995, s. 23) uvádí, že: „Ochrana společnosti je základní funkcí trestu a smyslem každého trestání a po spáchání trestného činu by měl následovat trest jako výraz obranné reakce společnosti vůči původci narušení jejich pravidel.“

Jako další uvádí, že uložení trestu plní funkci **individuálně preventivní**. Jedná se o to, že v případě nastolení trestu, je pachateli znemožněno páčání další trestné činnosti a trest poté působí jako výchovné působení na odsouzené osoby a snahu působit na odsouzené, aby dále respektovaly zákony a nedopouštěly se tak další trestné činnosti. Třetí funkci nazývá **generálněpreventivní funkci**, čímž by měla působit na další členy společnosti, a tím je varovat před páčáním trestné činnosti.

Stejně tak jako Neodrost se funkcí a účelem trestu ve své knize zabývá Černíková (2008, s. 27), která rozlišuje čtyři funkce trestu. Řadí mezi ně tedy **funkci odplatnou** neboli vyrovnávací, tato funkce má zajistit náhradu či újmu, kterou pachatel způsobil. Byla však nahrazena **funkcí regulativní**, což znamená ochrana společnost před nebezpečným chováním, a to buď vyloučením, neboli izolací, dále pak odstrašením budoucích pachatelů tím, že pachateli za spáchaný trestný čin je uložena trest nebo práce s pachateli v rámci resocializace. Mezi další funkce řadí **funkci preventivní** a **funkci represivní**. Funkce preventivní spočívá ve výchovném působení na pachatele i na budoucí pachatele. A poslední funkce represivní má zajistit ochranu společnosti působením represivních prostředků daných zákonem.

Dá se tedy shrnout, že účel trestu je především spatřován v ochraně společnosti před negativními jevy a páčáním trestné činnosti. Dále pak lze říci, že účelem je také působení jak na pachatele trestných činů, tak na veřejnost, aby se trestné činnosti nedopouštěli.

Výkon trestu odnětí svobody se vykonává ve věznicích nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Věznice se dále člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do dvou typů, a to:

- a) s ostrahou a
- b) se zvýšenou ostrahou

Vedle základních typů věznic se také zřizují zvláštní věznice pro mladistvé.

Další diferenciaci odsouzených stanoví § 7 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, kde je uvedeno, že se odděleně umísťují muži od žen, odsouzení s infekčním onemocněním a dále zpravidla odsouzení: mladistvý od dospělých, recidivisté od prvotrestaných, odsouzení za úmyslné trestné činy od odsouzených

za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní, osoby s duševní poruchou od osob s poruchou chování, uložené ochranné léčení a zabezpečovací detenci.

Kam bude odsouzený umístěn, je záležitostí soudu, který o umístění rozhoduje a je součástí rozsudku. Jedná se o tzv. vnější – soudní diferenciaci, na základě které je odsouzený umístěn v daném typu věznice (Černíková, 2008, s. 97).

1.4 Penitenciární péče

Pokud se z obviněného stává odsouzený a je umístěn do výkonu trestu odnětí svobody, tedy do věznice, nastává pro něj další etapa náročné životní situace. Samozřejmě za spáchaný trestný čin je pravomocně odsouzen, a je třeba i na odsouzeného hledět jako na člověka a přistupovat k němu v souladu s Listinou základních práv a svobod, s lidskostí a důstojným zacházením. Tento přístup je nezbytný především v pomáhajících profesích, čímž profese sociálního kurátora či sociálního pracovníka ve vězení zajisté je. Také je rozdíl v tom, zda se jedná o osobu prvotrestanou nebo trestný čin byl páchan opakovaně. I přesto v těchto případech je třeba zachovat důstojnost odsouzeného a přistupovat k němu bez převládajících negativních emocí. To ostatně potvrzuje i zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, kde v § 2 je jednou z hlavních zásad: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“

„Podle právních norem je trest projevem odmítnutí určitého chování, ale fakticky se svými psychosociálními důsledky projevuje jako zavržení člověka, který se takto choval, a je proto vyloučen ze společnosti. Takový jedinec získává roli odsouzeného, která představuje závažné sociální stigma, je umístěn do příslušné věznice a zbaven svobody“ (Vágnerová, 2008, s. 817).

Penitenciaristika pochází z latinského slova paenitenti, což znamená lítost, změna mínění nebo smýšlení, polepšení, napravení, pokání (Černíková, 2008, s. 12). Penitenciaristika, jako těžiště penologie, zkoumá otázky, které souvisejí s výkonem

nepodmíněného trestu odnětí svobody, jeho účinností, vedlejších účinků, zacházení s pachateli apod. Lze tedy shrnout, že zkoumá nejenom účinky trestu a jeho efektivnost, ale také procesy, které vznikají v důsledku aplikování trestu jako je prizonizace, resocializace apod. (Mezník, Kalvodová, Kuchta, 1995, s. 3).

Penitenciární péči označujeme jako speciální péči o osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Na penitenciární péči se podílejí sociální kurátoři, speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. Je směřována na zacházení s vězňenými pachateli trestných činů a zabývá se legislativními, organizačními, materiálními a personálními podmínkami ve vězení. Penitenciární péče je realizována např. prostřednictvím nabídky aktivit, především sportovního a kulturního charakteru, pracovní výchovou, zařazováním odsouzeného do zaměstnání i mimo věznice, poskytováním sociálně právního poradenství, metodickou činností formou individuální a skupinové sociální práce. V nabídce jsou také terapeutické techniky různého typu např. psychosociální výcvik, komunitní setkání. Důležitý úkol mají vzdělávací aktivity jako výcvik sociálních dovedností, příprava na budoucí profesi, výuka sebeovládání a upevňování pozitivních návyků a jiné. Všechny tyto programy jsou zaměřeny na prevenci recidivy trestné činnosti odsouzené osoby a pokud možno reálné opětovné začlenění odsouzeného zpět do společnosti. Osoba ve výkonu trestu má tedy možnost rozvíjet svoji osobnost a dovednost tak, aby se po propuštění mohla znovu začlenit neboli reintegrovat do společnosti. Ve výkonu trestu jsou tedy uskutečňovány aktivity vedoucí k řešení jeho problémů, působení na chování odsouzeného, pečování o jeho zdraví, rozvoj, posilování samostatnosti apod. (Černíková, 2008, s. 143). Tyto aktivity Černíková (2008) označuje pojmem zacházení.

1.4.1 Programy zacházení

Legislativní rámec programů zacházení je upraven zejména v § 41 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 36 až 39 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR č. 18/2004.

Programy zacházení slouží k tomu, aby bylo dosaženo účelu trestu odnětí svobody. Je jimi tedy prováděna resocializace obviněného či odsouzeného. Tyto programy zacházení jsou zpracovány na základě komplexní zprávy o odsouzeném, jejímž výsledkem je stanovení celkové charakteristiky jak pedagogické, psychologické,

tak sociální. Vždy se však tyto programy zpracovávají s ohledem na osobnost odsouzeného, hraje zde také roli např. délka trestu. Programy zacházení se vytváří na nástupním oddělení. Je zde stanoven konkrétní cíl, který je odsouzený povinen dodržovat.

Program zacházení je výchovným prostředkem, prostřednictvím něhož jsou odsouzení vedeni k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a zároveň slouží k naplňování účelu výkonu trestu. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr (zák. č. 169/1999 Sb., § 41 odst. 3). Sochůrek (2007, s. 44) uvádí, že hlavním cílem programu zacházení je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.

Programy zacházení jsou tvořeny zejména aktivitami:

- a) pracovními – sem řadíme zaměstnávání odsouzených, kteří jsou zařazeni do pracovních skupin, dále pak sem řadíme práci potřebnou k zajištění každodenního provozu věznice (např. úklid prostorů věznic či jiné úpravy), dále pak pracovní terapie
- b) vzdělávacími – vzdělávání realizované školským vzdělávacím střediskem, vzdělávání realizované pracovníky oddělení výkonu trestu (např. jazykové kurzy, obsluha PC atd.), a vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných či vysokých škol ČR
- c) speciálně výchovnými – jedná se o speciální individuální a skupinové pedagogické a psychologické působení prováděné specialisty
  - sociálně právní poradenství
  - pedagogické poradenství
  - psychologické poradenství
  - činnosti terapeutických skupin

- d) zájmovými – mezi tyto aktivity se řadí takové činnosti, které vedou k rozvoji či prohloubení dovedností, schopností či znalostí osobnosti odsouzeného (např. sportovní kroužek či rukodělný)
- e) oblastí utváření vnějších vztahů – zde hovoříme o takových aktivitách, které pomohou odsouzenému v rozvoji jeho schopností a dovedností potřebných k samostatnosti a pomohou ho připravit na soběstačný život po propuštění (např. spolupráce se sociálním kurátorem či probační službou, korespondence a posilování vztahů s blízkými apod.) (Raszková, Hoferková, 2014, s. 17).

1.4.2 Uvěznění jako náročná životní situace

Téměř každý člověk se během svého života dostane do náročné životní situace, pro někoho to může být ztráta zaměstnání nebo nemoc. Tyto náročné situace se dotýkají jak člověka samotného, tak blízkých osob. Jednou z náročných životních situací je bezesporu výkon trestu odnětí svobody. Odsouzený je tak vyjmut ze svého sociálního a jemu blízkému prostředí, je mu tedy odňata jeho osobní svoboda. Dochází ke ztrátě jak materiálního, tak duševního zázemí. Dostává se do společnosti nových lidí, pravidel, podmínek a nařízení, odsouzený má omezený kontakt s rodinou, věznice může být přeplněná, je nastavený režim dne. Všechny tyto okolnosti mohou vést k negativním důsledkům, které ovlivní odsouzeného i po propuštění z VTOS.

Změna prostředí, odnětí svobody, nová pravidla, to vše může vést k narušení psychické rovnováhy a způsobit tak změny v chování, prožívání a uvažování. Mohou se taktéž objevit i různé psychické poruchy. Vágnerová (2008, s. 54) udává pojem frustrační tolerance. „Frustrační tolerance je schopnost odolávat frustraci bez vážnějších výkyvů psychofyzilogické rovnováhy a bez vážnějších následků na duševním zdraví jednotlivce“ (Křivohlavý, 2003, s. 42). Frustrační tolerance závisí na mnoha osobnostních faktorech. Jedná se tedy o různé faktory pomáhající osobám náročné životní situace zvládat. Jak se odsouzený dokáže adaptovat, závisí především na jeho osobnosti, vrozených předpokladech, mentální úrovni, zkušenostech a jeho celkovém stavu.

„Rodina je základní společenská instituce, která je nejen zdrojem reprodukce, ochrany a lásky, ale také přispívá k formování člověka, který je jejími členy determinován jak pozitivním, tak negativními způsoby. Pokud se její člen dostane do výkonu trestu, často právě jen rodina je schopna a ochotna odsouzenému nejen po psychické stránce po celou dobu trestu pomáhat“ (České vězeňství, 2010, s. 12).

Každý člověk má určité potřeby, jedná se o pocit bezpečí, jistoty, sebeurčení, ale také potřeba někam patřit. Obzvláště pak pro osoby ve VTOS je rodinné zázemí jednou z důležitých potřeb. Funkční zázemí také přispívá k tomu, že se odsouzený po vykonání trestu má kam vrátit a je zde nízké procento recidivy. Ve VTOS si odsouzení uvědomují, že po výstupu nebude lehké se zařadit zpět do společnosti.

Jak ve své publikaci uvádí Raszková, Hoferková (2014, s. 90) odsouzený ve VTOS může přijít o rodinné zázemí, jeho nejbližší na něj mohou zanevřít, odsouzení může také způsobit rozpad manželství. Odsouzený může přijít o zázemí, které bylo dosud funkční, proto je kontakt s rodinou velmi důležitý, aby odsouzený měl zachovány sociální a rodinné vazby, které mu pobyt ve vězení mohou ulehčit.

„Udržení pozitivních sociálních vazeb, kontakt s rodinou a blízkými, je velmi důležitým faktorem výkonu trestu odnětí svobody. Důvěra a podpora rodiny jsou v těžké životní situaci, jakou výkon vazby a trestu pro většinu osob je, nedocenitelné. Právě z výše uvedených důvodů jsou velmi časté žádosti odsouzených o přeřazení do věznice bližší k místu trvalého bydliště. Formy návštěv se liší podle možností věznic a podle osobností vězňů. Nejprogresivnější formou je tzv. forma volných návštěv mimo věznici. Dále jsou organizovány návštěvy nestandardní - při respektování soukromí, a tedy absenci vizuální či sluchové kontroly. Běžné jsou návštěvy "kavárenským" způsobem. Výjimečně je užíváno pro návštěvy místností s přepážkou, popřípadě s odposlechem komunikačního telefonu“ (Český helsinský výbor, 2001, [online]).

1.4.3 Negativní důsledky uvěznění

Při uplatňování programů zacházení se mohou vyskytnout určité překážky bránící naplňování těchto programů, narušují také celkový život ve věznici, brání naplňování úsilí o změnu chování, rozvíjí tedy nepříznivé a negativní chování. Mezi tyto negativní jevy řadíme prizonizaci a „druhý život“ odsouzených a personál věznice.

Prizonizace - pokud se odsouzený adaptuje na dané podmínky ve věznici a samotný život věznice, hovoří se o termínu prizonizace. Černíková (2002, s. 65) tento termín vysvětluje následovně: „Prizonizace (vězení domovem) znamená adaptaci na podmínky života ve vězení a velmi snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti.

Proces prizonizace má dvě složky:

- a) institucionalizace - „výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení (časový rozvrh dne, způsob nařízeného způsobu vystupování a chování vůči personálu, důraz na pořádek a vnější kázeň apod.) Výsledkem bývá ztráta aktivity, život „ze dne na den“.(Černíková, Makariusová, 1997, s. 65). Může však dojít k tomu, že život ve věznici přijímá za vlastní a fungování v jiném prostředí je pro něj zcela nemožné.
- b) ideologizace – Kopp (2004, s. 51) ve své publikaci vysvětluje tuto složku jako „proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter.“ Sochůrek (2007, s. 13) dále objasňuje, že je to nežádoucí forma konformismu, vězeň nejprve hodnoty, postoje, názory akceptuje, následně však dochází k jejich identifikaci a ztotožnění se s nimi. Osoba se ztotožní s minoritní skupinou. Tím, že skupinovou identitu vězeň akceptuje, může vyjadřovat a znamenat pro daného vězně podporu pro zvládnutí života ve vězení. Někteří však se s danými normami ztotožňují ze strachu z tlaku dalších vězňů a tím se jím podvolí. Adaptace se může projevit především přijetím vězeňského argotu (Fischer, Škoda, 2009).

Dalším negativním jevem je tedy tzv. „**druhý život**“ **odsouzených**. „Jde o souhru asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných kvaziformálních skupin.“ (Kopp, 2004, s. 50). Jinými slovy se jedná o přesnou hierarchii ve skupině odsouzených, kdy každý zastává určitou roli, která má jasně daná pravidla, práva a povinnosti. Mají vytvořen vlastní mluvu neboli slang a je řízena kodexem vězeňské subkultury, kde jsou dány zásady vězeňského chování. Sochůrek (2007, s. 17) dodává, že tzv. „druhý život“ probíhá ve všech vězeňských zařízeních

a probíhá především v nočních hodinách nebo jsou součástí neviditelných struktur vztahů mezi vězni. Podstatou je nastolení sociálně deviantního systému hodnot a norem a tyto zásady deviantního chování jsou v rozporu s normami věznice.

Personál věznice – zde by měly hrát hlavní roli určité dovednosti daného personálu, neboť při zacházení s vězni je třeba být vybaven profesionální zdatností, potřeba mít vytvořeny dobré mezilidské vztahy a správný styl vedení a řízení (Raszková, Hoferková, 2007, s. 26).

2 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Po propuštění z VTOS se člověk dostává do situace, která pro něj může znamenat jistou zátěž, neboť odejde z prostředí, kde měl nastavený určitý režim. Nyní se ocitá v situaci, kdy se musí sám o sebe postarat, zajistit si nezbytné věci, které potřebuje pro úspěšný vstup do života na svobodě. Záleží také po jak dlouhé době se klient sociálního kurátora z VTOS vrací. Pokud je to krátká doba, je na život po VTOS lépe připravený, než klient, který ve vězení strávil několik let. Také zde hraje otázka vlivu rodiny. Pokud klienta ve VTOS navštěvovala rodina nebo s ní byl po celou dobu v kontaktu, je pro něj výstup z VTOS snazší. Ze své dosavadní praxe vím, že rodina opravdu hraje velkou roli. Jak sama autorka Černíková (2008, s. 209) uvádí, návrat po propuštění z VTOS je „považován za velmi náročnou životní situaci.“

Tato kapitola se věnuje postpenitenciární péči, tedy péči o propuštěného vězně. Pokud tedy selže i pomoc od rodiny, nastupuje pomoc ostatních institucí, které nabízejí sociální službu osobám propuštěným z VTOS, to je hlavním východiskem postpenitenciární péče.

2.1 Vymezení postpenitenciární péče

„Postpenitenciární péče je zvláštní druh sociální péče, která byla poskytována v samém začátku jen osobám, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, z ochranného léčení a z ochranné výchovy (u mladistvých). V poslední době byla postpenitenciární péče rozšířena o tzv. včasnou pomoc a sociální péči už ve fázi trestního řízení u obviněné osoby (Štěrbá, 2007, s. 116). S dalším vysvětlením tohoto pojmu přichází také Černíková (2008, s. 213), která vymezuje postpenitenciární péči jako specifickou oblast, která v sobě zahrnuje péči o osoby přicházející z VTOS, vazby či ochranného léčení nebo ochranné výchovy. Tato oblast vychází z poznatků sociální práce.

Postpenitenciární péče bývá také mnoha autory různě specifikována, proto se dnes často vychází ze třech pojetí a způsobu vymezení postpenitenciární péče. Černíková (2008, s. 213) vymezuje, že v **užším smyslu** je osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody nabízena sociální péče a pomoc. V tomhle pojetí se klade důraz

na dobrovolnost, taktéž, aby tyto osoby měly možnost dobrovolně využít mimoústavní nápravně výchovné působení ve formě sociální péče a pomoci.

Širší smysl: postpenitenciární péče je ve formě dobrovolné sociální péče a pomoci, ale hlavní je i nucený dozor pro určité osoby. Státní forma povinného nuceného dozoru by měla být pro zvláště narušené osoby, které se vracejí do společnosti po vykonání trestu odnětí svobody a u nichž je reálný předpoklad, že penitenciární působení nebylo ještě zcela účinné, nelze docílit úplné resocializace a reedukace a hrozí další recidiva.

Nejširší smysl: sociální péče a pomoc je na základě dobrovolnosti a je poskytována nejen osobám propuštěným z výkonu odnětí svobody, ale i všem ostatním pachatelům, kteří si odpykali jakýkoliv jiný právní následek trestného činu.

V rámci postpenitenciarání péče dochází tedy k nabídce sociálních služeb, jež vedou k prevenci recidivy trestné činnosti. Postpenitenciární péče se také snaží o možnost resocializace a reintegrace po propuštění z VTOS. V této chvíli právě nastupuje pomoc nestátních neziskových organizací.

V případě reintegrace hovoříme o znovuzачlenění člověka do společnosti. V případě, že se jedná o pachatele trestného činu, který se vrací zpět z VTOS, je důležité pohlížet i na jeho osobnostní aspekty. O reintegraci hovoří také kolektiv autorů (Netík et al, 1997). Samotná reintegrace není pro takového jedince snadná. Hraje zde zásadní význam jednak jeho osobnost, osobní předpoklady, povaha či osobní postoje, smýšlení či přesvědčení. Mnoho přicházejících klientů si myslí, že se pro ně nic zásadního nemění, jsou však poté překvapeni, co je v životě na svobodě čeká. Mnohdy si sami nejsou ani schopni vyplnit formulář. To pro ně může znamenat i jistou frustraci či vztek. V případě, že zde ani rodina neplní svoji funkci, jsou odkázáni výlučně sami na sebe nebo pomoc sociálního kurátora či další neziskové organizace pomáhající osobám po VTOS. Mnozí z těchto klientů sáhnou znovu po kriminální činnosti, neboť jsou v situaci, kdy si například potřebují obstarat jídlo a čekání na vyplacení sociální dávky je pro ně otázka třeba několika dnů. Netík a kol. (1997, s. 48) popisuje osoby, které mají šanci se znovu reintegrovat do společnosti, uvádí zde skupiny osob, jako jsou mladí lidé, osoby prvotrestané, osoby, které prošly krátkým trestem nebo osoby s dobrým sociálním zázemím, tj. pomoc rodiny, příbuzných. Patří sem však také osoby, které mají vybudované pracovní návyky, např. i ve VTOS byly pracovní zařazeni a tuto zkušenost si odnáší i do života po propuštění. Zde je z praxe dobré poznamenat, že pokud

si propuštěný najde práci v krátké době, jsou mu pracovní návyky zažité. Některé z těchto osob již zaměstnavatele kontaktují přímo před výstupem z VTOS.

Důvodů proč je postpenitenciární péče důležitou v životě osob po propuštění z VTOS je několik. Tyto důvody uvádí také Sochůrek (2007, s. 56), který vychází z publikace Černíkové (2008, s. 149), jedná se o důvody, které vycházejí i ze samotné praxe sociálního kurátora s těmito osobami. Tyto důvody se týkají různých oblastí života jedince, který se vrací z VTOS. Klienti jsou často dezorientováni sociálními službami, neví na koho a kam se obrátit při adaptaci na podmínky života ve společnosti. Potřeba postpéče hraje roli také při recidivě. Klient se také obává toho, že na něj bude pohlíženo jako na „kriminálního“ či toho, co byl ve vězení, což mu může ztížit také hledání zaměstnání. Může také trpět úzkostmi, krizí z prvních dnů na svobodě. Mají také problémy týkající se rodinných či partnerských vztahů, chtějí navázat kontakt s dětmi, rodiči, ale mají z tohoto kontaktu strach. Velkou otázkou je také zadluženost, neví si rady, jak dále postupovat. Nemalé úskalí souvisí také s relapsem zneužívání alkoholu, drog či gamblingem. Všechny tyto důvody nelze bagatelizovat či polehčovat, je důležité jim přikládat váhu a umět s nimi společně s klientem pracovat a obnovovat jeho osobnost, aby byl schopen problémy samostatně řešit. Penitenciární péče je tedy pro život klienta po propuštění nezbytným předpokladem pro úspěšný start do života na svobodě.

Postpenitenciarární péče vychází z takzvané kontinuální práce. Kontinuální práce řeší problémy klientů ve všech fázích trestního řízení tj. před propuštěním z VTOS a následně i po jeho propuštění.

2.2 Subjekty postpenitenciární péče

Velkou roli v rámci penitenciaristiky i postpenitenciaristiky hrají nestátní a státní subjekty. Neméně důležité je tedy i role sociálního kurátora, který s nestátními neziskovými organizacemi při řešení klientovy situace spolupracuje.

Již ve výkonu trestu hraje velice důležitou roli sociální pracovník. Na sociálního pracovníka se klienti mohou obracet a spolupracovat na řešení vzniklých problémů. Sociální pracovník hraje důležitou roli při řešení nepříznivé sociální situace. Tato pomoc tedy začíná již ve VTOS, dále pak nastupuje role sociálního kurátora. Sociální

kurátor může společně se sociálním pracovníkem řešit klientovu situace. Roli také hraje probační a mediační služba, ta však zajišťuje i alternativní tresty.

Obecně lze říci, že pomoc osobám po VTOS je podle legislativy upravena zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde jsou vymezeny sociální služby pomáhající osobám v tíživé sociální situaci, kam spadá i cílová skupina osob propuštěných z VTOS. Dále pak specifické sociální služby jsou poskytovány samotnými neziskovými organizacemi.

V dalších podkapitolách se věnuji konkrétním subjektům pomáhajícím osobám ve VTOS. Důležitou roli hraje sociální pracovník a sociální kurátor. Jelikož tématu sociálního kurátora se věnuji ve třetí kapitole, nebude zde sociální kurátor dále zmíněn.

2.2.1 Práce sociálního pracovníka v rámci výkonu trestu odnětí svobody

Práce sociálního pracovníka je upravena zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální práce ve VTOS s odsouzenými je především zaměřena na přechod z VTOS do běžného života. Sociální pracovník hraje roli při vytváření programů zacházení s odsouzenými, podílí se na zpracování posouzení a je ve spolupráci s orgány sociálního zabezpečení. Sociální pracovník taktéž odsouzeným poskytuje poradenství týkající se sociálně-právního tématu. Dále také provádí výchovnou a poradenskou činnost, je v kontaktu s orgány státní správy a různými církevními, neziskovými a zájmovými občanskými sdruženími. Sociální pracovník se snaží o to, aby odsouzený ve VTOS byl orientován v sociálních situacích. Pomáhá mu řešit sociální problémy a zprostředkovává kontakt s osobami blízkými, jako je rodina a příbuzní. Je také v kontaktu se sociálními kurátory v místě bydliště odsouzeného a podílí se na spolupráci při řešení nepříznivé sociální situace.

Sociální pracovník je s odsouzeným v neustálém kontaktu, tzn. během celého průběhu výkonu trestu. Vede jednak s odsouzeným individuální poradenství, ale také skupinové sociálně-právní poradenství. Před výstupem odsouzeného může také na přání klienta kontaktovat sociálního kurátora, který po výstupu odsouzeného zahajuje sociální práci v rámci postpenitenciární péče. Sociální pracovník připravuje odsouzeného na život na svobodě již od samého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Sociální pracovník s klientem vede odpovídající sociální práci na základě lidského a důvěrného vztahu.

Jedná s klientem v rámci slušnosti, lidskosti a pochopení bez předsudků či opovrhování (Kujevská, Dundrová, 2012, s. 13 - 15).

Dále Černíková (2008, s. 220) uvádí následující úkoly sociálního pracovníka ve VTOS:

- získává a ověřuje informace a poznatky, které jsou důležité pro vypracování sociální anamnézy, sociální rodinné situace, sociální vztahy v rodině, dosažené vzdělání a profesní příprava, poznatky o struktuře sociálních vztahů v širším sociálním prostředí, dosažení úrovně sociální vyzrálosti, styl výchovy a její vliv, způsob řešení náročných životních situací, obvyklé situace sociálního selhání,
- zjišťuje podmínky, faktory, které ovlivnily sociální vývoj obviněného nebo odsouzeného
- spolupracuje s rodinou, hledá podněty k pozitivní změně chování
- spolupracuje se sociálním kurátorem, společenskými organizacemi za účelem sociální intervence do prostředí, do kterého bude po propuštění přicházet, hledá ubytování, zaměstnání
- zprostředkovává první kontakt obviněného nebo odsouzeného s kurátorem
- vytváří předpoklady pro navázání příznivých sociálních kontaktů, vztahů s určitým společenstvím – zájmovým, charitativním
- podněcuje jedince k pozitivnímu rozvíjení sociálních dovedností

Aby byl odsouzený schopen se začlenit po výstupu z VTOS do společnosti, sociální pracovník provádí určité aktivity v rámci předvýstupního oddílu. Jedná se o předvýstupní poradenství. Na výstupní oddíl se umísťují odsouzení s trestem delším jak tři roky a to zpravidla 6 měsíců před propuštěním, a poté také odsouzení s kratším trestem, u kterých je třeba pomoci s podmínkami začlenění se zpět do života společnosti (Raszková, Hoferková, 2013, s. 92).

V rámci prevence problémů po propuštění, sociální pracovník zjišťuje informace o rodinném zázemí, možnosti bydlení či schopnosti samostatně řešit svoji situaci. V případě, že se odsouzený nemá po výstupu na koho obrátit, vyjednává sociální pracovník tuto situaci se sociálním kurátorem. Záleží však na odsouzeném, jak se ke své situaci postaví a zda svoji sociální situaci chce řešit. „Každý odsouzený je v rámci předvýstupního poradenství náležitě poučen o možnosti následné pomoci, o spolupráci se sociálními kurátory, je poučen o evidenci na úřadě práce v případě, že nemá zajištěno

zaměstnání, jsou mu vysvětlena veškerá práva a povinnosti uchazeče o zaměstnání, včetně potřebných dokladů k první evidenci uchazeče o zaměstnání, je také poučen o vyřízení sociálních dávek státní sociální podpory a hmotné nouze a v neposlední řadě také o možnosti využít v případě potřeby náhradního ubytování v místě jeho trvalého pobytu či v blízkém okolí, tak aby jeho přechod do občanského života byl co nejméně problémový“ (Kujevská, Dundrová, 2012, s. 13-15).

2.2.2 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS) byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě s účinností od 1. 1. 2001. Citovaný zákon také vysvětluje, co se pod těmito pojmy rozumí. „Probační se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“ (Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, §2. odst. 1).

„Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“ (Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, § 2, odst. 2).

Co je posláním a cílem probační a mediační služby lze nalézt na webových stránkách probační a mediační služby ČR (Poslání a cíle PMS, 2017, [Online]).

Zprostředkovává řešení konfliktů, které je společensky prospěšné a přijatelné, dále organizuje výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Jedná se o multidisciplinární profesi, neboť vychází ze součinností dvou profesí a to je sociální práce a trestní právo (Poslání a cíle PMS, 2017, [Online]).

Cíle činnosti PMS

„Integrace pachatele – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného

resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.

Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření“ (Poslání a cíle PMS, 2017, [Online]).

2.2.3 Nestátní neziskové organizace

V případě Nestátních neziskových organizací se jedná o instituce i sdružení občanská, církevní nebo charitativní. Tyto instituce nabízejí sociální služby osobám v tíživých sociálních situacích. Služby jsou poskytovány dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách. Výše zmíněný zákon v § 3 vymezuje sociální službu jako: „Činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení.“

Sociální služby jsou poskytovány osobám v různých nepříznivých sociálních situacích, které nejsou schopni svými silami zvládnout. Jedná se o služby, které jim pomáhají zvládat problémy jako je ztráta bydlení, zprostředkování kontaktu se sociálním okolím a pomáhají jim prosazovat jejich zájmy a práva. Dále pak pomoc při hledání zaměstnání, ubytování, pomoc s hygienou či stravou. Pro účely své bakalářské práce jsem vybrala několik organizací poskytujících sociální služby dle výše uvedeného zákona v rámci Jihomoravského kraje. Mezi výrazné organizace pomáhající osobám v nepříznivé sociální situaci a tedy i osobám ve VTOS nebo po propuštění z VTOS patří Charita České republiky nebo také Armáda spásy.

OBLASTNÍ CHARITA BLANSKO

Mezi sociální služby, které charita poskytuje patří zejména:

„**Nízkoprahové denní centrum**, jehož posláním je pomoc a podpora lidem bez domova nebo lidem ohroženým touto nepříznivou situací. „Nabídkou služby

chceme mírnit rizika vyplývající z této nepříznivé situace, podporovat u těchto lidí vědomí vlastní jedinečnosti a hodnoty a zvýšit možnosti těchto lidí žít soběstačně hodnotný a smysluplný život v přirozeném společenství“ (Nízkoprahové denní centrum, 2017, [online]).

Noclehárna pro muže

„Posláním sociální služby „Noclehárna pro muže Blansko“, je poskytnout pomoc mužům bez přístřeší a vytvořit podmínky pro důstojné uspokojení základních lidských potřeb – především bezpečí, tepla, tělesné očisty, spánku a v případě zájmu také poskytnutí základních informací o sociálních službách, které by mohly pomoci s řešením jejich situace“ (Noclehárna pro muže Blansko, 2017, [online]).

Okno dokořán Blansko – krizová pomoc

„Posláním služby Krizová pomoc je pomoc lidem, kteří právě prožívají krizovou situaci, tj. pociťují problém, který nemohou řešit vlastními silami ani za pomoci svého blízkého okolí. Poskytnout jim porozumění, podporu, doprovázení a zplnomocnění k překonání krizové situace a zvládnutí svých těžkostí“ (Okno dokořán Blansko, krizová pomoc, 2017, [online]).

ARMÁDA SPÁSY BRNO

Armáda spásy je známou organizací pomáhající lidem v obtížných životních situacích.

Azylový dům

„Azylový dům pro jednotlivce Armády spásy, Mlýnská 25, Brno poskytuje podporu a pomoc dospělým osobám bez přístřeší, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci, prostřednictvím nabídky ubytování na dobu určitou (zpravidla 1 rok), stravy a pomoci při řešení jejich nepříznivé sociální situace. Kapacita služby je 92 lůžek. Služba je poskytována nepřetržitě“ (Azylový dům, 2016, [online])

Terénní program – streetwork

„Posláním terénního programu je nabízet podporu dospělým mužům a ženám, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci v důsledku ztráty přístřeší a mají zájem tuto situaci řešit. Cílovou skupinou jsou dospělé osoby bez přístřeší, nacházející se mimo sociální síť (lidé žijící na ulici, kanálech, ve stanech, provizorních přístřešcích, garážích apod.)“ (Terénní program-streetwork, 2016, [online]).

3 SOCIÁLNÍ KURÁTOR

Tato kapitola se věnuje roli sociálního kurátora neboli také kurátora pro dospělé. Zjednodušeně lze říci, že sociální kurátor pracuje s osobami ve výkonu vazby, trestu či po jejich propuštění. Tato funkce je však do značné míry ovlivněna sociální prací. Sociální kurátor by tedy měl znát nejen legislativu týkající se výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a orientovat se v oblasti vězeňství, ale je také důležité, aby se orientoval v legislativě, která zahrnuje výkon sociální práce. Tato funkce se může zdát mnohdy i velice náročná a to zvláště po stránce psychické, celkově práce v pomáhajících profesích není jednoduchou oblastí, umět hovořit s klienty, neustále sledovat měnící se legislativu. Sociální práce je především o kontaktu s klientem při řešení jeho nepříznivé sociální situace.

Jelikož sociální kurátor se při výkonu své funkce opírá především o poznatky ze sociální práce, uvádím následující definici dle Matouška (2003, s. 11-12): „Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování a vysvětlování, které směřuje ke zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.“

Sociální kurátor se setkává s klienty z různých cílových skupin. Mimo jiné také s osobami, kteří ve svém životě prošli cestou ne zrovna růžovou. Jedná se o klienty, kteří opustili brány věznic či vazby. Mnoho z nich se však po propuštění nemá kam vrátit, a tak hledají pomoc týkající se bydlení, sociálních dávek a zaměstnání. Jedna z prvních otázek, která při rozhovoru s klienty padne je, zda se mají na koho obrátit pro pomoc. Touto pomocí je především myšlena jejich rodina a přátelé. Myslím, že je to logické, protože většina z nás má funkční zázemí, rodina je primární jednotkou společnost, ale u většiny klientů sociálního kurátora to tak není. Většina z nich se nemá kam obrátit pro pomoc, nemá u koho tak říkajíc hlavu složit. Není to vždy o tom, že by

rodinu neměli, ale jde o to, že zde rodina, jako základní funkční jednotka společnosti selhala nebo zde nejsou plněny všechny funkce rodiny či rodina neplní žádnou funkci.

„Sociální kurátor pracuje tedy s osobami ve všech fázích trestního řízení a po jeho skončení. Cílem je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, event. vytvořeny jeho pozitivní vazby k okolí a nedocházelo k jeho izolaci“ (Odbor sociálních věcí MěÚ Blansko, 2017, [online]).

3.1 Vymezení funkce sociálního kurátora

Sociální kurátoři působí většinou na městských úřadech, obecních úřadech s rozšířenou působností nebo při magistrátech na odděleních sociální prevence.

I přesto, že sociální kurátor pracuje především na úřadech, nejedná se jen o administrativní činnost, nýbrž sociální kurátor by měl s klientem vést především přímou práci a působit na klienty především preventivně, tedy předcházet sociálně patologickým jevům, zejména však pracovat s klientem tak, aby byly sníženy dopady již vzniklých patologických jevů. V dnešní době sociální kurátoři přicházejí do kontaktu s osobami, které se vlivem společenských podmínek dostaly do nepříznivé a pro ně tíživé situace a nejsou schopny nebo neumějí se v této situaci orientovat. Přicházejí k sociálnímu kurátorovi, který s nimi zahájí sociální práci. Sociální kurátor má v práci s klientem především nedirektivní postavení. Klient za sociálním kurátorem přichází na základě dobrovolnosti a sociální kurátor na základě zjištěných skutečností s klientem zahajuje sociální práci. Klient se sám rozhoduje, zda se sociálním kurátorem bude spolupracovat či práci ukončí. Při práci sociálního kurátora dochází především k sociálnímu poradenství, je zde prováděna terénní sociální práce či depistáž, ale také při práci s klientem je využíván rozhovor.

Podívejme se např. na vymezení sociálního kurátora z pohledu, který je uveden na stránkách sekce sociálních kurátorů (Sekce sociálních kurátorů, 2017, [online]).

„Před 45 lety v roce 1970 byla zřízena specializovaná funkce sociálního kurátora. Sociální kurátoři nejprve působili na 85 okresních úřadech a od roku 2003 vykonávají v přenesené působnosti státní správu na 205 obcích s rozšířenou působností. Poskytují pomoc osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením nebo jsou již sociálně vyloučeny, zejména z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy, nebo

výkonu trestu. Hlavním cílem práce sociálních kurátorů je pomáhat lidem v obtížných životních situacích, a tím i nepřímo snižovat společnost. Sociální kurátoři od svého počátku a to i v době totalitního režimu vykonávali sociální práci, v rámci možností bez ideologického podtextu a kontroly státní moci. Někteří z nich byli signatáři výzvy „Několik vět“. Činnost sociálních kurátorů je neoddělitelnou součástí systému sociální práce a terciární prevence v České republice.“

3.2 Legislativní vymezení funkce sociálního kurátora

Funkce sociálního kurátora je vymezena také legislativně a to zejména zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, což považují za stěžejní právní předpis při výkonu sociální práce. Zde se v § 92, písmene b) uvádí, že obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje sociální služby a odborné sociální poradenství osobám:

- ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu
- jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby
- jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností

Další zákon vymezující práci sociálního kurátora s klienty je zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, který v § 2, odst. 6 říká, že za osobu v hmotné nouzi lze také považovat osobu, která se dostala do nepříznivé sociální situace, je ohrožena sociálním vyloučením a to z důvodu propuštění z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody. Je po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení poskytovatele zdravotních služeb, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti. Je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech. Nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší. Je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

Mezi další zákon vymezující činnost sociálního kurátora spadá zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Působnost a pracovní náplň sociálního kurátora se taktéž odvozuje ze zákona o sociálních službách,

a to konkrétně v § 92, písmena b), kde se stanovuje, že obecní úřad s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením. Je zde dále zmíněna spolupráce se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s Vězeňskou službou České Republiky, Probační a mediační službou, správními úřady a samosprávnými celky.

Odborné sociální poradenství se dle zákona vůči základnímu sociálnímu poradenství vymezuje jednak širším rozsahem, hloubkou poradenství a jednak zaměřením na příslušnou skupinu. V praxi se ovšem setkáváme s tím, že zákonem takto vymezené odborné sociální poradenství je obtížné v praxi naplňovat. Klienty jsou všechny cílové skupiny, zejména osoby vyhledávající orientaci v nejrůznějších životních situacích.

3.3 Činnost a kompetence sociálního kurátora

Činnost sociálního kurátora byla vymezena legislativně dle platných právních předpisů, nyní se podíváme na činnost v rámci struktury úřadu.

Jak již bylo také zmíněno, svoji činnost sociální kurátoři vykonávají na magistrátních úřadech, úřadech městských částí a městských úřadech. V rámci těchto úřadů mohou být sociální kurátoři zařazeni na odlišných odděleních na sociálních odborech. Pro představu např. moje pozice sociálního kurátora byla na odboru sociálních věcí, které se členilo na další oddělení, a sociální kurátor spadal pod oddělení sociální pomoci.

Jedním ze specifíků je kumulace s dalšími agendami. Pokud se jedná o větší pracoviště jako magistrát města, vykonává sociální kurátor svoji agendu, naproti tomu v menších městech či obcích vykonává sociální kurátor i mimo jiné další funkci (Davidová at al., 2010, s. 10).

Kompetence v rámci přímé práce s klienty

Dle Davidové (2010, s. 14-20) se jedná o následující kompetence:

Depistážní činnost

Klienti jsou vyhledávání v přirozeném prostředí v rámci terénní činnosti, případně s využitím informací od ostatních subjektů či třetích osob, jako je rodina, příbuzní atp.

Provádění sociální intervence

zprostředkování služeb klientům při náhlé nepříznivé sociální situaci. Slouží také jako prevence a šíření negativních jevů a ochraně společnosti.

Provádění základního a odborného sociálního poradenství

V rámci základního poradenství se jedná o poskytnutí informací důležitých pro překonání nepříznivé sociální situace. Můžeme sem zařadit informace týkající možností ubytování, vyřízení osobních dokladů, pomoc se zajištěním finanční stránky, jako jsou dávky hmotné nouze. Sociální kurátor také poskytuje informace o právech a povinnostech, využívání sociálních služeb a běžných dostupných zdrojů či poskytuje informace o možnostech podpory členů rodiny. V rámci odborného sociálního poradenství poskytuje sociální kurátor informace o zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, poskytuje sociálně terapeutickou činnost.

Spolupráce s dalšími subjekty při přímé práci klienty

Sociální kurátor kontaktuje či je v kontaktu s dalšími subjekty, kde se klient nachází a společně řeší klientovu nepříznivou sociální situaci.

Zajišťování a zprostředkování citlivých údajů oprávněným osobám

Sociální kurátor dostává hlášenky, tj. oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z VTOS, hlášení změn, které zasílá VS ČR. Tyto hlášenky sociální kurátor vede ve spisové či elektronické podobě, vede jejich evidenci a nakládá s nimi tak, aby byla zajištěna ochrana osobních údajů.

V metodické příručce se také můžeme dočíst, že sociální kurátor rozhoduje o přiznání Mimořádné okamžité pomoci ve výši 1000,-Kč dle zákona 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Nyní ale tato kompetence již sociálním kurátorům nepřísluší. O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhoduje pouze příslušný úřad práce v rámci krajské pobočky. Sociální kurátor může dát úřadu práce však písemné vyjádření a doporučení o výplatě mimořádné okamžité pomoci. Záleží však pouze na příslušném úřadu práce, zda žádosti vyhoví. Tato částka slouží na okamžitě nezbytné potřeby a vyplácí se bezodkladně (Davidová at al., 2010, s. 14-20).

Davidová at al., 2010, s. 14-20 dále vymezuje kompetence v rámci administrativní činnosti. Jedná se především o **vedení spisové dokumentace a evidence o práci s klientem**, kde sociální kurátor zaznamenává spisovou dokumentaci o sociální práci,

kteřou s klientem vedl. Vedení probíhá prostřednictvím evidence klientů v přírůstkovém rejstříku a vedení jednotlivých spisů o klientech, tzv. spisové dokumentaci. Dále je to **vedení statistik**, zde se jedná zejména o statistiky typu „Roční výkaz o sociální práci s příslušníky marginálních skupin“, který obdrží MPSV pro své potřeby. V neposlední řadě se mezi kompetence řadí **koordinace činnosti v oblasti plánování rozvoje sociálních služeb a vytváření a aktualizování adresáře poskytovatelů sociálních služeb**.

3.4 Specifika práce s cílovou skupinou osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody

Tato podkapitola se věnuje cílové skupině osob propuštěných z VTOS. Cílové skupiny sociálních kurátorů byly legislativně vymezeny. Připomeňme si, že jsou vymezeny zákonem o pomoci v hmotné nouzi.

Osoby opouštějící brány věznic se ocitají v náročné životní situaci. I přes veškerou sociální práci, kterou s těmito osobami vedl sociální pracovník je pro ně vstup do života na svobodě velmi náročný. Vágnerová dokonce hovoří o tzv. krizi ze svobody (2008, s. 824).

Davidová et al. (2010, s. 59) uvádí, že osoby propuštěné z VTOS jsou nejpočetnější skupinou klientů, kteří se obrací na pomoc sociálních kurátorů. Jsou to tedy osoby propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, z vazby nebo podmíněčně propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody. Na sociální kurátory se tyto osoby obracejí zejména pro pomoc se zajištěním dávek hmotné nouze, nalezení ubytování, pomoc při hledání zaměstnání, vyřízení osobních záležitostí nebo při řešení dluhové problematiky.

V metodické příručce pro sociální kurátory (Davidová et al., 2010, s. 59) jsou popsány základní znaky dané cílové skupiny. Jsou zde vymezeny tyto znaky:

- trestná činnost, včetně ohrožení stát se obětí trestné činnosti (vydírání, lichva apod.)
- zvýšená recidiva páchaní trestné činnosti, opakované selhávání v pokusech nepáchat trestnou činnost
- omezená možnost a schopnost řešení sociální situace samostatně

- zvýšené riziko návratu do kriminogenního prostředí
- přetřhané sociální vazby (ztráta bydlení, ztráta podpory rodiny)
- častější výskyt psychických poruch
- častější projevy agresivního a manipulativního chování
- vysoká nezaměstnanost
- špatná ekonomická situace

Klienti, kteří jsou propuštěni z VTOS či vazby přichází za sociálním kurátorem vždy na základě dobrovolnosti, nejsou povinni se k sociálnímu kurátorovi dostavit. Kurátor je ze strany VS ČR informován pomocí hlášenek, u klientů, kteří budou v blízké době propuštěni, dostává kurátor na vědomí pomocí Oznámení o nadcházejícím propuštění z VTOS a tím se tak může na příchod klienta připravit. Oznámení však kurátorovi přichází se souhlasem klienta. Toto oznámení taktéž obdrží sociální kurátor i u klientů, kteří mají trvalý pobyt mimo obvod sociálního kurátora, ale chtějí v jeho správním obvodu dále pobývat. Hlášenky a oznámení sociální kurátor zakládá do spisové dokumentace. Pokud se jedná o propuštění z výkonu vazby, oznámení o propuštění dochází kurátorovi až po propuštění klienta.

Nejdůležitějším bodem mezi sociálním kurátorem a klientem je zajisté první kontakt. První kontakt může být navázán již ve VTOS, kdy klient kurátora požádá o návštěvu či jej písemně osloví s žádostí o pomoc. Sociální kurátor dává klientovi možnost podílet se na jeho sociální situaci a pomoci mu při překonávání obtížných překážek. Již písemně formě sociální kurátor může klientovi poskytnout pomoc a podporu formou informací, které budou pro něj stěžejní při výstupu z VTOS. Sociální kurátor také klienta může ujistit, že se na něj ihned po výstupu z VTOS či vazby může obrátit a společně tak najít řešení v jeho situaci. „Pomoc kurátora výrazně přispívá k prevenci tzv. krize prvního dne“ (Davidová et al., 2010, s. 66).

Při prvním kontaktu tedy sociální kurátor zjišťuje sociální situaci klientů, tzv. si mapuje jeho situaci, zda má možnost bydlení či pomoci od příbuzných. Spolu s kurátorem si pak klient definuje problémy a potřeby, které je třeba postupně vyřešit. Klienti jsou také často překvapeni reálnou situací, mívají často nereálné či zkreslené představy.

Najednou se ocitnou bez financí, přístřeší, bez rodinného zázemí. Velice často neví, kam se obrátit, s čím začít, co dělat. Mnohdy si také myslí, že sociální kurátor je zde od toho, aby jejich situaci vyřešit. Jsou pak mnohdy zklamaní či projevují obavy z toho, že jim sociální kurátor nechce pomoci. Zde je však důležité zmínit, že sociální kurátor se především snaží o zapojení klienta při řešení jeho situace.

Davidová et al. (2010, s. 68-73) popisuje nejčastější úkony spojené s výkonem funkce sociálního kurátora s osobami propuštěnými z VTOS. Jedná se o zprostředkování bydlení, kontakt klienta s rodinou, zaměstnání, dluhy, doprovod klienta, zajištění dokladů, dávky pomoci v hmotné nouzi, zprostředkování kontaktů a rizika spolupráce s klientem. Následně si rozeberme pouze některé úkony. Ze své praxe mohu uvést, že mezi nejčastější úkony patří pomoc se zajištěním dávek hmotné nouze a zprostředkování bydlení. Mezi časté příčiny **ztráty bydlení** patří zadluženost, neschopnost splácet nájemné, odhlášení z trvalého pobytu, rodina již dále nechce poskytnout klientovi bydlení. Sociální kurátor nabízí klientovi na jeho žádost pomoc se zprostředkováním náhradního ubytování, zjišťuje situaci, zda je možné pomoci s bydlením od rodiny či příbuzných, mapuje rodinnou situaci. Pokud tato varianta možná není, nabízí možnost bydlení formou sociálních služeb. Zmapuje situaci v místě, kde klient žádá o pomoc. Sociální kurátor se tedy může obrátit na sociální služby, jako jsou noclehárny či azylové domy, zda je volná kapacita, případně za jakých podmínek je možné klienta ubytovat. Klient může dále sám sociální službu oslovit a dohodnout se osobně na podmínkách. Pokud si klient není schopný sám získat bydlení, může mu sociální kurátor toto ubytování zprostředkovat např. telefonicky. Pokud nejsou volné žádné sociální služby, je možné obrátit se na komerční ubytování v podobě pronájmů či ubytoven.

Dalším úkonem, který s **hledáním a zprostředkováním ubytování** souvisí, je pomoc při zajištění dávek hmotné nouze. Dříve sociální kurátor klientům vyplácel jednorázovou dávku mimořádné okamžité pomoci ve výši 1000,-Kč, dnes již dávky hmotné nouze jsou zcela v kompetenci příslušných úřadů práce. Sociální kurátor se však na základě spolupráce s úřadem práce může domluvit na podání žádosti o dávku. Úřad práce může po sociálním kurátorovi požadovat vyjádření o klientově situaci a doporučení o vyplacení mimořádné okamžité pomoci. Mezi dávky hmotné nouze spadají mimořádná okamžitá pomoc, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Tyto dávky jsou poskytovány dle podmínek daných zákonem o dávkách hmotné nouze.

Škála pomoci sociálního kurátora osobám propuštěným z VTOS je dosti široká. Aby se jednalo o celkovou pomoc při řešení sociální situace klienta, je třeba, aby byla sociální práce vedena dlouhodobě, dlouhodobou sociální prací je zajištěno sociální fungování klienta. Pro představu, jak je sociální práce s klientem vedena, je v příloze této práce uvedena osobní kazuistika při práci s klientem propuštěným z VTOS.

4 METODOLOGIE PROVÁDĚNÉHO VÝZKUMU

Následující část práce se věnuje metodologii prováděného výzkumu. Tato výzkumná část je zaměřena na stanovení a vymezení výzkumných otázek a cíli výzkumného šetření. Empirická část je dále rozčleněna na typ výzkumu, který je pro danou metodologickou část použit, dále pak je popsán sběr dat, a jaký nástroj byl pro sběr dat zvolen, je zde také zmíněna etika výzkumu či představení respondentů a v neposlední řadě je proveden výzkum a jsou analyzovány výsledky získaných dat.

4.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení výzkumných otázek

V této části je třeba vymežit cíl výzkumného šetření a na jeho základě stanovit výzkumné otázky. Na základě výzkumných otázek budou sestaveny otázky tazatelské, které budou použity pro rozhovory s respondenty.

V teoretické části byly popsány pojmy, které jsou důležité znát při výkonu funkce sociálního kurátora. Tyto pojmy, jako je např. penitenciární a postpenitenciární péče či legislativní vymezení týkající se výkonu vězeňství a především samotná kapitola týkající se sociálního kurátora či vymezení cílové skupiny, tvoří část teoretickou.

V empirické části je třeba stanovit především cíl výzkumného šetření a stanovit výzkumné otázky. V obecném pohledu je cílem výzkumného šetření zjistit, co obnáší pozice sociálního kurátora, jaké jsou na něho kladeny požadavky a s jakými problémy se ve své funkci potýká, ať už ve vztahu s klienty nebo ze strany úřadu či legislativy. Výzkumné šetření probíhalo především v rámci Jihomoravského kraje, kde byli osloveni sociální kurátoři.

Pro výzkumné šetření byl tedy stanoven cíl: **„Zjistit co obnáší pozice sociálního kurátora při sociální práci s cílovou skupinou osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v rámci Jihomoravského kraje.“** Pro zodpovězení stanoveného cíle jsou stanoveny tři výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: *„Jak pracovníci definují roli sociálního kurátora?“*

Výzkumná otázka č. 2: *„Jaká je náplň práce sociálního kurátora při práci s danou cílovou skupinou?“*

Výzkumná otázka č. 3: „*Je pozice sociálního kurátora dostatečně vymezena a ukotvena s ohledem na legislativu a postavení v rámci organizace úřadu?*“

4.2 Volba metody výzkumné práce

Vzhledem k danému tématu, cíli výzkumného šetření a stanovení výzkumných otázek byla tato problematika zkoumána metodou kvalitativní. Na základě daného tématu je metoda kvalitativní vhodnější, neboť je možné získat více informací a danou problematiku zkoumat hlouběji. Jak uvádí také Disman (2001) metoda kvalitativního výzkumu nám pomáhá zkoumat a získat mnoho informací od malého množství jedinců. Ve své práci jsem se tedy snažila získat informace přímo od sociálních kurátorů, kteří se stali mými konverzačními partnery. Snažila jsem se tedy využít v rozhovorech jejich zkušenosti, názory a osobní pocity, proto byl zvolen tento typ provedeného výzkumu.

V případě kvalitativního výzkumu se jedná o nenumerické šetření a interpretaci sociální reality (Disman 2001, s. 285). Kvalitativním výzkumem se zabývá také Hendl. Tento autor označuje kvalitu jako pružný typ výzkumu, neboť na začátku celého výzkumu si výzkumník vybírá téma, které bude dále zkoumat a na základě povahy tématu si určuje základní výzkumné otázky, které může během celého procesu zkoumání například doplňovat (Hendl, 2005, s. 50).

Kvalitativní výzkum vychází ze sociální otázky či problémů. Jak dále Hendl (2005, s. 289) uvádí: „Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích.“ To ostatně potvrzuje i Žižlavský (2003, s. 113), který říká, že se tento výzkum provádí v přirozeném prostředí a výzkumník zde vstupuje se svými respondenty do rozhovoru v jejich přirozeném prostředí, výzkum tedy provádí v terénu. Sociální kurátoři ačkoli jsou vedeni legislativou a mají taktéž povinnost vést záznamy o své práci a převážná část tvoří administrativa, jsou často právě přímo v terénu. Jedná se například o návštěvy klientů přímo ve VTOS, ale také pracují s klientem v jeho přirozeném prostředí, navštěvují jej tedy např. na ubytovnách. Rozhovory s mými respondenty byly prováděny na jejich pracovištích, v podstatě se tedy jednalo o jejich přirozené pracovní zázemí.

4.3 Sběr dat

Pro zodpovězení cílových otázek je třeba zahájit výzkumné šetření. V tomto případě byly data sesbírány pomocí rozhovorů se sociálními kurátory městských úřadů. Kvalitativní výzkum má však více možností, jak daná data získat. Ostatně to potvrzuje i Hendl (2005, s. 161), který uvádí, že při sběru dat záleží na situaci, a také čemu se chceme ve svém výzkumu věnovat a na co se zaměřit. Pokud by se jednalo o situaci, kdy chceme zkoumat, jak se lidé v dané situaci chovají, museli bychom využít techniku pozorování. V případě, že chceme získat informace jak je dění prožíváno a hodnoceno, zvolíme metodu rozhovoru (Švaříček, Šedřová, 2007 s. 75).

Tyto techniky sběru dat shrnuje také Disman (2001, s. 298), který za nejčastější techniky sběru dat považuje zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a analýzu osobních dokumentů. Přičemž autoři (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 159) uvádí: „Rozhovor je nejčastější používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu.“ Tento rozhovor označují jako hloubkový a dělí ho na polostrukturovaný rozhovor a nestandardizovaný rozhovor.

Pro svůj výzkum jsem tedy zvolila rozhovor, konkrétně tedy **polostrukturovaný rozhovor**, lze také hovořit o rozhovoru pomocí návodu dle Hendla (2005, s. 178). Zde záleží na tazateli v jakém pořadí informace a data bude získávat, má určitou volno přizpůsobit své otázky dané situaci. Tazatel má však k dispozici seznam otázek, kterých je nutné se držet a získat na ně odpověď.

„Polostrukturované (semistrukturované) interview vyžaduje náročnější technickou přípravu. Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné zaměňovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravujeme, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview“ (Miovský, 2006, s. 159).

Při rozhovorech jsem tedy měla k dispozici vytvořený seznam otázek a okruhů, které byly třeba z rozhovorů zjistit, avšak jsem měla možnost na odpovědi reagovat a sled otázek upravit dle uvážení a odpovědí respondentů. Polostrukturovaný rozhovor je také vhodný z důvodu toho, že tazatel má určitou jistotu a návod a nemusí mít obavy, že by

některou otázku opomenul, ale také má možnost reakce na dané odpovědi. Na rozhovory jsem se tedy mohla předem pomocí návodu připravit.

Na základě výzkumných otázek byly stanoveny okruhy, kterým jsem se během rozhovorů s konverzačními partnery zabývala.

I. **Okruh** – Funkce sociálního kurátora

- Výzkumná otázka č. 1: *„Jak pracovníci definují roli sociálního kurátora?“*

Zde jsem se věnovala pojmu sociální kurátor, jeho definování, obsahu a náplni práce, kumulace s dalšími agendami, jaká je pozice sociálního kurátora na úřadě, byly zde pokládány také otázky týkající se sociální práce, délka činnosti na pozici sociálního kurátora, praxe, co ho naplňuje, baví

II. **Okruh** – Klienti sociálního kurátora

- Výzkumná otázka č. 2: *„Jaká je náplň práce sociálního kurátora při práci s danou cílovou skupinou?“*

Zde byly otázky zaměřeny na klienty přicházejícími za sociálním kurátorem. Jakou cílovou skupinu nejčastěji tvoří klienti sociálního kurátora, ptala jsem se také na statistické údaje, kolik klientů spadá na jednoho kurátora, kolik kurátorů pracuje na úřadě, zda je na jednoho sociálního kurátora velké množství klientů, zda dochází hlášenky, co s klienty nejčastěji řeší, zda se jedná o dlouhodobou sociální práci či jednorázovou intervenci. Jaké problémy se nejčastěji při práci s danou cílovou skupinou objevují, jak klienti nahlíží na práci sociálního kurátora, povaha klientů, zda se sociální kurátor setkal s agresivním nebo problémovým klientem.

III. **Okruh** – Činnost sociálního kurátora v rámci úřadu

- Výzkumná otázka č. 3: *„Je pozice sociálního kurátora dostatečně vymezena a ukotvena s ohledem na legislativu a postavení v rámci organizace úřadu?“*

Tento okruh byl zaměřen na kumulaci funkcí, legislativní omezení, zda je dostatečně zpracována metodika, zda funguje spolupráce s dalšími organizacemi, jaké jsou kladeny na sociálního kurátora požadavky, otázky týkající se administrativy versus přímé práce s klientem.

Na základě odpovědí respondentů je možné následující otázky vynechat, přidat či přeformulovat nebo změnit pořadí otázek. Je možné se také doptávat, případně při nepochopení otázky požádat o vysvětlení.

4.4 Volba výzkumného vzorku, realizace výzkumu a etika výzkumu

Jak bylo výše uvedeno, pro sběr dat byl použit rozhovor. Mými respondenty se stali tedy sociální kurátoři městských úřadů v Jihomoravském kraji.

Respondenti byli vybráni na základě mé osobní předchozí praxe na pozici sociálního kurátora. Jako sociální kurátor městského úřadu jsem byla s ostatními sociálními kurátory neustále ve spojení, ať už přes společný internetový portál či telefonicky nebo prostřednictvím e-mailů. Obzvláště v rámci Jihomoravského kraje, kdy jsme společně řešili sociální fungování a problémy společných klientů. Z tohoto důvodu jsem se ve svém výzkumu tedy rozhodla pro rozhovory se sociálními kurátory v rámci Jihomoravského kraje. Pro realizaci výzkumu jsem získala čtyři rozhovory se sociálními kurátory, v mém případě se jednalo především o ženy-sociální kurátorky. **Oslovené ženy byly ve věku 35-50 let s délkou praxe 2-7 let.**

Respondent č. 1 (dále jen R 1)

- Věk: 40 let
- Délka praxe: 5 let

Respondent č. 2 (dále jen R 2)

- Věk: 42 let
- Délka praxe: 7 roky

Respondent č. 3 (dále jen R 3)

- Věk: 35 let
- Délka praxe: 3 let

Respondent č. 4 (dále jen R 4)

- Věk: 50 let
- Délka praxe: 2 roky

Při výběru respondentů byl tedy použit **účelový výběr**, kdy respondenti byli vybráni dle mých osobních pracovních kontaktů a spolupráce. „Účelový výběr je založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat“ Disman (2001, s. 114).

Pro můj výzkum bylo hlavní kritérium práce na pozici sociálního kurátora v rámci Jihomoravského kraje. Respondenti byli mnou osloveni s dotazem a prosbou o poskytnutí rozhovoru pro účely výzkumu k bakalářské práci. Na základě jejich odpovědí s možností osobního setkání a provedení rozhovorů, byly uskutečněny rozhovory. Oslovila jsem telefonicky a prostřednictvím e-mailové korespondence několik sociálních kurátorů s prosbou o poskytnutí osobního rozhovoru. Uvedla jsem všechny podstatné náležitosti, za jakým účelem je o rozhovor žádám, ujistila jsem je o etice prováděného výzkumu a přílohou jsem zaslala schéma rozhovoru. Nicméně musím podotknout, že mne nemile překvapila odezva. Setkala jsem se s tím, že osobní rozhovor několik kurátorů odmítlo, několik sociálních kurátorů se nevyjádřilo, a také jsem obdržela negativní zpětnou vazbu, kde mi bylo sděleno, že rozhovor není možný poskytnout vzhledem k pracovní vytíženosti a s odkazem možnosti dohledat informace prostřednictvím internetu. Tyto reakce mne velice zaskočily a získat rozhovory pro moji bakalářskou práci nebylo jednoduché, jak jsem na začátku předpokládala. Každopádně jsem neváhala oslovit znovu další sociální kurátory a ve výsledku se mi podařilo získat čtyři rozhovory. Při realizaci výzkumu jsem dbala i na stránku etickou, která je u každého výzkumu nezbytným prvkem. Etickými dimenzemi se ve své publikaci zabývají také autoři Švaříček, Šed'ová (2007, s. 43-44).

Etická pravidla výzkumu popisuje taktéž Miovský (2006, s. 275-291). Tyto pravidla jsem se snažila při realizaci svého výzkumu dodržovat. Všechny oslovené respondenty jsem předem obeznámila s povahou své práce a prováděného výzkumu a jeho účelem. Byli také poučeni o nahrávání rozhovorů na diktafon, záleželo pouze na respondentech, zda s touto metodou souhlasili či ne. V případě odmítnutí nahrávání jim byla nabídnuta možnost pouhého zapisování si jejich odpovědí. Miovský (2006, s. 197) uvádí, že zvukový záznam poskytuje výzkumníkovi pomoc a podporu, neboť je zde zachycena celistvost, autentičnost a komplexnost celého rozhovoru. Výzkumníkovi tak ulehčí situaci, neboť si nemusí dělat psané poznámky, které ho mohou také jistým způsobem odvádět od pozornosti. Jsou na něm zaznamenány všechny zvukové detaily,

kteřé např. rozhovor ruřily, ale také jsou zde zachyceny mluvené kvality – pomlky, řečové vady, jde zde tedy o autentičnost.

Také jsem respondenty ujistila o důvěřnosti, že získané informace, které budou ve výzkumu zveřejněny, nebudou nijak identifikovat účastníky výzkumu. Všem respondentům jsem také dala možnost v případě jejich zájmu svoji práci zpřístupnit nebo poskytnout.

4.5 Analýza výsledků výzkumného řetření

Tato kapitola se zabývá podrobnou analýzou sesbíraných dat a interpretování klíčových témat.

Rozhovor se skládal ze tří okruhů. První okruh směřoval k základním informacím týkající se funkce sociálního kurátora, jeho obsah, náplň, činnost, otázky byly také zaměřeny na sociální práci a práci sociálního kurátora na úřadech. Druhým stěžejním okruhem byly otázky zaměřené na klienty, kteří přicházejí k sociálnímu kurátorovi, zabývaly se různými překážkami a nelehkými situacemi, se kterými se sociální kurátor při výkonu své funkce potýká. Třetí okruh byl zaměřen na samotnou činnost sociálního kurátora v rámci úřadu.

4.5.1 Funkce sociálního kurátora

Již v teoretické části byla funkce sociálního kurátora vymezena a to především v legislativním rámci, neboť sociální kurátor se opírá především o sociální práci. Terminologie sociálního kurátora byla vymezena přijetím díky novým právním předpisům v roce 2006 a to zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V úvodu rozhovoru byli respondenti dotazováni na jejich subjektivní vymezení sociálního kurátora. Bylo zřejmé a velice pravděpodobné, že jejich odpovědi budou podobně interpretovány, i přesto mne jejich názor a především zkušenost zajímaly, neboť i když se jedná o funkci, kterou všichni vykonávají, tak jsem byla přesvědčena, že do každé odpovědi vkládají právě své poznatky, zkušenosti a názory, které do své činnosti sociálního kurátora vnáší. Každý má subjektivní názor, zkušenost a postoj, který se v jejich práci odráží. To ostatně potvrzuje i první odpověď. R 3 za osobu sociálního kurátora považuje: „člověka, který bude takovým spojencem pro lidi z výkonu trestu odnětí svobody a bude jim nápomocen při návratu do běžného života. Asi jako jeden z prvních po propuštění.“ R 4 : „Myslím

si, že velmi důležitá je osobnost kurátora, jeho osobní nadhled, empatie, samozřejmě orientování se v mnoha oblastech, které poskytují ucelený přehled o možnostech jak klientovi pomoci.“ V dalších odpovědích se respondenti shodují na podobné definici, která vychází z legislativního vymezení a to, že sociální kurátor je osobou pomáhající osobám v nepříznivé sociální situaci či je osobou ohroženou sociálním vyloučením, mezi něž patří také osoby propuštěné z VTOS. V odpovědi to shrnuje R 2: *„Je to sociální pracovník se zaměřením na osoby sociálně vyloučené nebo ohrožené sociálním vyloučením, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, z ústavů, bezdomovci, osoby žijící rizikovým způsobem života a podobně.“*

Představa o funkci sociálního kurátora se také může u mnoho lidí a především i klientů lišit. Rovněž pozice sociálních kurátorů došla mnohých změn v průběhu času. Tyto změny se projevovaly především v pracovní náplni a v organizačním zařazení sociálních kurátorů. „Původní pracovní náplní sociálních kurátorů byla zejména přímá práce s cílovou skupinou, kterou tvořily osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody“ (Davidová at al., 2010). Podrobný popis funkce a náplně práce sociálních kurátorů je popsán v teoretické části, a to v kapit. 3.

R 3 hovoří o pohledu na funkci a náplni práce sociálního kurátora: *„Práce s klientem ve všech fázích trestního řízení, to je po výkonu trestu odnětí svobody, vazby. Navázání kontaktu s odsouzeným ještě před výstupem. Po výstupu být nápomocna k řešení problémů nejčastěji s bydlením, nedostatkem finančních prostředků. Vedu evidenci odsouzených, evidenci hlášenek.“* To ostatně potvrzuje již v teoretické části zmíněné vedení spisové dokumentace a evidence práce s klienty. Sociální kurátor dostává hlášenky, které je třeba evidovat a práce s klientem je zařazovaná a vedena ve spisové dokumentaci.

Pozice sociálního kurátora bývá mnohdy velice náročná a to především po stránce psychické. Sociální kurátor jakožto osoba pracující v pomáhající profesi musí mít určité schopnosti, vlastnosti a dovednosti pro výkon této funkce. Obecně pomáhající profese jsou po stránce psychické jednou z nejtěžších profesí. Komunikace a umění jednat s různými typy lidí vyžaduje neustálou sebereflexi, dostatek empatie a určitý nadhled a především respekt ke každému klientovi jako k osobnosti. „Sociální pracovník se pohybuje v rámci práv a povinností definovaných právním systémem, zaměstnavatelem a profesními standardy. Institucionální rámec je důležitý, protože sociální pracovník zasahuje do života klientů a je potřeba, aby jeho právo zasahovat bylo legitimní.

Odhaluje také detaily ze života klientů - proto jsou důležitá pravidla, která zajišťují klientům ochranu“ (Matoušek, 2003, s. 44.).

Matoušek dále ve své publikaci uvádí, že pro pracovníka pomáhající profese je nezbytné, aby měl řadu předpokladů a dovedností. Mezi tyto předpoklady řadí zejména zdatnost a inteligenci, přitažlivost, důvěryhodnost, komunikační dovednost, umění aktivně naslouchat a empatii. Mezi riziko, kterému jsou pracovníci v pomáhajících profesích vystavováni, je také syndrom vyhoření. „*Určitě je to ochota pomáhat lidem... R 1 a pokračuje...no pak vstřícnost, žádné předsudky, empatie a především dobré sociální fungování...víte, no, obrací se na nás klienti z různých vrstev, s různou sociální inteligencí, s různými povahami, mohou být agresivní, manipulativní....a tomu jsme my, jako sociální kurátoři a sociální pracovníci vystavováni, proto nelze, aby tuto profesi vykonával někdo, kdo má třeba předsudky vůči odlišným typům lidí, někdo kdo nemá trpělivost, protože někdy je to pořád dokola...prostě určité dovednosti k tomuto výkonu jsou potřeba.*“

„*Měl by být hlavně schopný empatie, dobře komunikovat, nevnučovat svoje názory klientovi, umět mu naslouchat*“ rovněž shodně odpovídal i R 2 a R 3 dodává: „*.....ale důležitý je také zachovat si odstup od klienta.*“

K osobnostní stránce sociálního kurátora patří také jeho znalosti a orientace. Pomoc klientům v nepříznivé sociální situaci sebou nese i umět se orientovat v sociální sféře. R 2: „*Měl by mít znalosti týkající se dávek hmotné nouze, státní sociální podpory, důchodů, základní znalost z oblasti pracovního práva a základní právní povědomí, měl by znát občanský zákoník, měl by umět klienta nasměrovat na správnou sociální službu, psychologické minimum, etické chování, apod.*“ „*Důležitá je také orientace v nabídce sociálních služeb v okolí*“ dodává R 4.

Pozice sociálního kurátora je v mnohých případech kumulována s další funkcí. Kumulace s dalšími agendami již byla také zmíněna v teoretické části. Ve většině případů se jedná o kumulaci s funkcí sociálního pracovníka. Děje se tak především v menších obcích. I dotazovaní respondenti se shodují, že jejich funkce sociálního kurátora je v kumulaci s další funkcí a tou je funkce sociálního pracovníka. R 1: „*Funkce je kumulovaná s funkcí sociálního pracovníka....*“ R 3 dodává: „*nejsou tyto funkce odlišné, prolínají se například tím, že člověk po výkonu řeší podobné sociální situace jako člověk například nezaměstnaný, probíhá zde také poradenství.*“ R 2 se také

shoduje, že o odlišné funkce nejde, odlišují se pouze cílové skupiny klientů. R 4: „*ano, moje funkce je kumulována s funkcí sociálního pracovníka a taktéž s funkcí veřejného opatrovníka.*“

Funkce sociálního pracovníka vyžaduje znalost sociální práce, o kterou se opírá. Jedna z definic hovoří o tom, že sociální práce je považována za: „vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě“ (Černíková, s. 18, 2008, dle Novotné, Schimerlingové, 1992, s. 18). Sochůrek (2007, s. 46) pouze dodává, že sociální práce pomáhá již obviněným a odsouzeným během výkonu vazby či trestu. Sociální je pak v podobě postpenitenciární péče poskytována osobám propuštěným z VTOS. Postpenitenciární péči je věnována kapit. 2. Na otázku, co je podle nich sociální práce, respondenti odpovídali následovně, R 3: „*Soubor činností vedoucích k pomoci lidem, kteří se nacházejí v tíživé sociální situaci.*“

R 1: „*zkráceně a výstižně se dá říct, že je to pomoc osobám, kteří se ocitli v obtížné životní situaci...a když bych to měla více jako rozvést, tak se jedná o pomoc a podporu lidem, kteří jsou v situaci, kterou nejsou schopni sami zvládnout, neorientují se v sociálním systému, neví, kde mají o pomoc žádat, co udělat, aby tuto nepříznivou situaci sami zvládli. Potřebují někoho, kdo jim může pomoci se třeba zase odrazit a začít podnikat kroky ke zlepšení situace...no, ale ne vždy to tak je...a o tom je podle mě i ta sociální práce...nejde o to, udělat za člověka ty kroky, ale navést ho, pomoci mu, podpořit, naučit, říct mu, jaké jsou ty možnosti, co se může udělat pro to zlepšení. Samozřejmě, ne vždy to tak je, záleží klient od klienta, situace od situace.*“

R 2: „*Je to činnost, která má za cíl zlepšení kvality života lidí*“

Taktéž se všichni respondenti shodují, že ve funkci sociálního kurátora se opírají o principy sociální práce.

„*Pocit, že jsem někomu pomohla k lepšímu a důstojnějšímu žití*“ je završující odpověď R 3 na otázku, co ji naplňuje při výkonu tohoto povolání.

4.5.2 Klienti sociálního kurátora

Postupem času se změnilo i složení cílové skupiny sociálních kurátorů především to souviselo se společenskými a legislativními změnami. Prvotní náplní sociálních kurátorů byla především přímá práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí

svobody. Dnes sociální kurátoři pracují s více cílovými skupinami a jsou na ně kladeny větší požadavky. Cílovou skupinu sociálního kurátora najdeme opět v zákoně, a to konkrétně v § 92, písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a taktéž v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi v § 2 odst. 6.

Tento okruh se týká samotných klientů přicházejících k sociálnímu kurátorovi. Nejčastější cílovou skupinu sociálního kurátora tvoří osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Na této odpovědi se shodli všichni respondenti. R 3 doplňuje: *„a potřebují řešit nějaký problém, jako je bydlení nebo peníze.“*

Jelikož respondenti byli především z menších obcí či městských částí, všichni na svém oddělení byli ve funkci sociálního kurátora jediní. Odpovědi na počet klientů na jednoho sociálního kurátora je taktéž závislý na konkrétním místě, odpovědi respondentů byly odlišné. R 3 uvádí, že počet klientů je různý a nelze či je těžké určit přesné číslo, vysvětluje to následovně: *„Záleží na počtu klientů propuštěných v daný rok z VTOS, na počtu klientů, kteří se opravdu dostaví a na tom, zda jde o jednorázovou pomoc nebo dlouhodobější spolupráci“* Druhý respondent byl v odpovědi konkrétnější a uvádí, že vzhledem k tomu, že sociální kurátor je v jeho případě vykonáván na poloviční úvazek, jedná se asi o počet kolem 30 klientů.

R 2 dále hovoří o objemu své práce: *„Je to těžké posoudit, protože vzhledem k tomu, že mám i jiné skupiny osob, nelze přesně oddělit časově práci sociálního kurátora a sociálního pracovníka, momentálně jsem velmi vytížená spíše v té druhé oblasti, což jde na úkor kvality práce i sociálního kurátora.“* Na tuto odpověď navázala z mé strany podobná otázka týkající se věnovanému času na jednoho klienta. I v tomto případě se sociální kurátoři shodli, že je to zcela individuální. R 4: *„Každý klient přichází s jiným požadavkem, s jinou situací, takže se to odvíjí od toho, co potřebuje, někdy to je deset minut někdy skoro hodina, opravdu těžké posoudit.“* Každopádně se sociální kurátoři snaží každému klientu věnovat tolik času, kolik je potřeba. To ovšem závisí také na tom, s čím klienti za sociálními kurátory přichází.

V teoretické části byly tyto znaky zpracovány. Zkusme si připomenout ty zásadní a díky odpovědím konverzačních partnerů zhodnotit, zda tomu tak je. Například v publikaci od Davidové at al. (2010, s. 68-73) je popsáno několik bodů, které sociální kurátor s klienty po VTOS řeší. Nejčastějším problémem je ztráta či absence bydlení. Příčin může být několik, může se jednat o neschopnost splácet nájem z důvodu ztráty

zaměstnání, problémy v rodině, zadluženost. Dalším problémem, se kterým se klient na sociální kurátory obrací, je ten, že po propuštění z VTOS nemají finance a tím pádem není možné zajištění vhodného ubytování. Tyto problémy také mohou být spojeny s tím, že klient není schopen si tyto záležitosti sám vyřídit, jak Vágnerová (1999, s. 424) hovoří, jedná se o tzv. krizi ze svobody. Tato tvrzení svými odpověďmi potvrzují také dotázaní respondenti. Jednoznačně se shodují, že problémy, se kterými se na ně klienti obrací, jsou především spojeny s hledáním vhodného ubytování, zajištěním financí a pomoc či doprovázení při zajišťování dávek pomoci v hmotné nouzi. R 2: „*Nemají bydlení, nemají peníze, nevědí, jak si vyřídit dávky.*“

R 1: „*Taky si často myslí, že když přijdou, dostanou ihned peníze, ubytování a je všechno zařízený...mají prostě mylné představy, no a pak je někdy těžší domluva....*“

Pokud si klient přeje zaslat sociálnímu kurátorovi hlášení o propuštění, je sociální kurátor zpravidla formou tzv. hlášenek o výstupu klienta informován. R 2: „*U klientů, kteří mají zájem o pomoc, posílá VS ČR na základě jejich souhlasu oznámení o nadcházejícím propuštění, s některými klienty jsem v kontaktu už během jejich výkonu trestu odnětí svobody. Ti pak datum propuštění sami sdělí.*“ Naproti tomu, je odpověď R 3 odlišná: „*Informování o propuštění jsme jen zřídka, věznice hlášení ve většině případů neposílají.*“

Pro klienta i sociálního kurátora je důležité navázat první kontakt. První kontakt může klient navázat již ve výkonu trestu. Na sociálního kurátora se může obrátit buď písemně, kde sdělí, o jaký problém se jedná a požádá klienta o pomoc nebo návštěvu kurátora přímo ve věznici, klient kurátora také může oslovit prostřednictvím sociálního pracovníka dané věznice. Další kontakt ve většině případů přichází formou osobní návštěvy klienta po ukončení výkonu trestu. Klient sociálního kurátora může navštívit taktéž na doporučení sociálního pracovníka, nemá však žádnou povinnost se k sociálnímu kurátorovi hlásit. Dotazovaní kurátoři také odpovídali, zda se klienti na ně před výstupem obrací, jak bylo výše zmíněno buď písemně či přes sociálního pracovníka. R 1: „*Ano, není to teda ale častý, ale pár klientů mi napíše třeba dopis, mám také klienta, který mně píše opakovaně, řeší především možnost bydlení a zajištění dávek a naposledy jsme taky spolu řešili ošacení a organizace, na které se může povýstupu obrátit. A někteří napíšu, protože si chtějí zažádat o podmíněné propuštění a potřebují mít zajištěné bydlení a finance. Ten písemný kontakt teda je, ale málo, občas. A taky na základě třeba toho dopisu se telefonicky spojím se sociálním*

pracovníkem ve věznici, který klienta má na starosti.“ Stejně odpovídá také R 4: „Někteří ano, já se také ale snažím o kontakt s klientem i ve výkonu trestu, když mi přijde hlášení o vzetí klienta do výkonu trestu, pišu depistážní dopis, kde klienta oslovím a nabídnu mu pomoc při řešení situace, také se v dopise snažím vypsát důležité kroky, které by měl už ve výkonu trestu řešit, jako například vyřízení osobních dokladů, s tím mu mohou už pomoci sociální pracovníci“ Taktéž se připojuje R 3, který potvrzuje, že se jedná o malou část klientů a obrací se s žádostí o pomoc například se získáním zaměstnání po výstupu.

V metodické příručce pro sociální kurátory se také můžeme dočíst o navázání kontaktu s danou cílovou skupinou (Davidová at al, 2010, s. 66-67). Nejdůležitější je první kontakt, který ovlivňuje celou spolupráci mezi klientem a sociálním kurátorem. Sociální kurátor je mnohdy jedinou osobou, která může klientovi pomoc a usnadnit mu návrat do běžného dění. Pomoc od kurátora výrazně přispívá i k prevenci krize prvního dne. Tento termín byl v práci již zmíněn. Připomeňme si, že tímto termínem označuje (Černíková, Makariusová, 1997, s. 73, 102) trauma, při kterém dochází při náhlé změně prostředí. Sociální kurátor by si měl být tedy vědom, že může svojí pomocí zlepšit celkovou situaci při řešení jeho problémů.

U prvního kontaktu dochází zejména k popisu a definování problémů klienta. Klient a kurátor si zde mohou nastavit a vytyčit důležité body, které je třeba prvotně vyřešit. Kurátor musí klientovu situaci řešit jako celek, nikoli se zaměřit pouze na jediný problém, jako je například zajištění výplaty mimořádné okamžité pomoci. S tím však souvisí otázka, zda je klient ochoten se sociálním kurátorem spolupracovat. Sociální kurátoři byli dotázáni, zda klienti spolupracují při řešení jejich situace. Odpovědi jsou vesměs stejné, R 1 uvádí, že záleží na daném klientovi, každý je jiný. *„I když třeba většina řeší stejné problémy, bydlení, peníze...tak to stejně záleží na konkrétním člověku a na dalších faktorech, jestli je prvotrestaný nebo recidivista, jestli má nějaké sociální zázemí jako rodinu, jak dlouho byl ve výkonu a tak.“* R 4 se shoduje a odpovídá, že někteří mají zájem o delší spolupráci, ale je více klientů, kteří přijdou a potřebují pomoc s vyřízením dávky, domluvením ubytovny a už dále nespolupracují. R 3: *„Pokud ví, že jim pomůžeme k financím a bydlení, tak ano.“*

V rámci daného okruhu, který se orientuje na klienty sociálních kurátorů, byli respondenti také dotazováni na otázky týkající se různých problémů, překážek a obtížných situací s danou cílovou skupinou. Sociální kurátor povětšinou neví, jaký typ

klienta se dostaví, jaká bude jeho osobnost, povaha a další faktory ovlivňující jeho osobnost. Tyto problémové situace mohou souviset také s adaptací klienta po výkonu trestu. Adaptační fázi se rozumí období, kdy si klient zvyká na nové prostředí, na nový způsob života, samostatnost (Netík, Netíková in Vágnerová, 2008, s. 823-824). Aby byl klient schopen adaptaci v novém prostředí zvládnout, záleží také na jeho osobnosti a podmínkách, do kterých přichází, sem tedy spadá bydlení, zaměstnání, finance, sociální vazby. Mohou se však objevit určité zátěžové situace, které klientovi ztíží jeho situaci. R 3: *„Klient má pocit, že bude mít všechno hned, zvláště finance.“* Tyto problémy se v odpovědích opakují – nedostatek financí, ztráta bydlení, dluhy.

„Chybějí jim finanční prostředky a motivace k práci. Propuštění nebývají schopni zvládnout zátěž stereotypu a námahy, které pracovní poměr přináší. Další komplikací je omezená nabídka dostupného zaměstnání, nezájem společnosti přijmout do pracovního poměru bývalého vězně“ (Vágnerová, 2008, s. 824). Tuto okolnost potvrzují i konverzační partneři. *„Ztráta pracovních návyků, orientace ve společnosti, problém zapadnout.“*

Dalším negativním jevem u klientů sociálních kurátorů jsou různé typy klientů. R 4: *„V poslední době se zvýšil počet klientů s duševní poruchou, s těmi je největší problém jednat.“*

R 1: *„Někdy se objeví klient, který je agresivní v tom smyslu, že jakmile nemá ihned to, co požaduje, tak se začne rozčilovat, zvyšuje hlas, občas bouchne do stolu, ale není to častý, pak jsou klienti, kteří mají taky nějaký duševní problémy....měla jsem tady například i klienta se schizofrenií, to pak se snažím být obezřetnější, byl to dost problémový klient.“*

R 3: *„ většina jich agresivních není, někdo takový se sem tam najde. Zatím nebyl vážnější problém s agresivitou.“* Těmto sporům se sociální kurátoři snaží předejít, v případě, že ke sporným momentům dojde, snaží se situaci řešit především domluvou a případně prodiskutováním a pochopením problému.

Na závěr tohoto okruhu byli kurátoři dotazováni, co považují při práci s klienty zanejobtížnější. R 1 odpovídal, že celkově práce v pomáhajících profesích je obtížná, práce jako sociální pracovník či sociální kurátor je těžká především v komunikaci s klienty, jsou situace nebo dny, kdy vyřešíte s klienty jeho problémy, podaří se najít ubytovnu, zajistit finance, ale pak jsou zase dny, kdy není vidět výsledek, ať děláte,

co děláte, problém se neustále opakuje. R 3 přidává, že je někdy těžké získat klientovu důvěru, v určitých situacích být nestranná, anebo pracovat s klientem, který nemá zájem. R 2: „*Je těžké na tuto otázku rozumně odpovědět, těch aspektů je mnoho, asi to, že se nedá počítat s pozitivním výsledkem i přes vynaložené úsilí.*“ R 4: „*Je těžké s těmi klienty komunikovat, namotivovat je, aby pro to zlepšení sami něco udělali...a taky je těžké to, že ne vždycky je výsledek vidět.*“

4.5.3 Činnost sociálního kurátora v rámci úřadu

Tato část výzkumného šetření byla zaměřena především na legislativní, metodické a administrativní otázky v rámci činnosti sociálního kurátora.

V první řadě otázka směřující na kumulaci funkcí. O kumulaci funkcí bylo již napsáno podrobněji v teoretické části. Stejně tak jsem tuto informaci zjišťovala v první části rozhovorů, kde se sociální kurátoři vyjádřili, že jejich funkce jsou kumulovány s funkcí sociálního pracovníka a u R 4 taktéž nově s funkcí veřejného opatrovníka. Pokud pracovník dané organizace, v našem případě daného úřadu, vykonává další činnost při souběžném výkonu sociálního kurátora, může docházet k tzv. dilematu, které vyplývá z kumulované funkce sociálního kurátora. V zásadě se jedná o obtížnou volbu mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi, mezi kterými se sociální pracovník rozhoduje.

Při vykonávání dvou či více činností může tedy docházet ke vzájemnému konfliktu rolí. Kumulace funkcí v podstatě staví daného pracovníka do pozice, kdy se musí rozhodovat, co je v tuto chvíli stěžejní, kterým klientům či agendě dá přednost a bude řešit jako první. S tím souvisí také čas a pracovní úsilí, které pracovník věnuje jednotlivým klientům. Pracovník se musí rozhodnout, co je pro něj v tu chvíli důležitější. V případě kumulace funkcí může také docházet k situacím, kdy vůči jednomu klientovi vystupuje v několika rolích. Každopádně obsah funkce a rozsah činnosti se liší dle organizace (Odehnalová in Gojová, 2009, s. 329-331). Co to pro výkon funkce znamená? Spatřují v tom dotázaní respondenti problém? Dotázaní respondenti odpovídali odlišně. R 2 a R 3, i přesto, že funkce je kumulován s funkcí sociálního pracovníka, problém v tom nevidí. Argumentují tím, že v obou případech řeší podobné situace a nenastává zde nějaký problém případně dilema jak se rozhodnout. Ovšem porovnála jsem odpověď R 2 s jeho odpovědí na otázku, která byla řešena ve II. okruhu, otázka se týkala objemu práce v souvislosti s počtem klientů. KP 2 odpovídal,

že nelze časově oddělit práci sociálního pracovníka s činností sociálního kurátora, v současné době je KP 2 spíše vytižen v činnosti sociálního pracovníka, což jak sám uvádí, jde na úkor kvality práce i sociálního kurátora. I když subjektivně odpovídal, že v kumulaci funkcí problém neshledává, domnívám se, že právě kumulace těchto dvou funkcí vede k právě onomu dilematu – kterému klientovi nebo činnosti dát přednost, co je v tuto chvíli důležitější. Práce s jednou cílovou skupinou na úkor práce s další cílovou skupinou. Odlišný názor od R 2 a R 3 má R 4, který situaci s kumulací funkcí popsal podrobněji: *„Má funkce je kumulována s funkcí sociálního pracovníka a nově i s funkcí veřejného opatrovníka. Chápu sice to, že úřad z personálních důvodů nemá asi jinou možnost, než kumulovat několik funkcí na jednoho pracovníka, ale jako ideální toto opravdu nevidím. Často se stává, že práce sociálního pracovníka a sociálního kurátora splývá v jedno a nelze přesně určit, kde je hranice mezi těmito rolmi. V případě, když byla dříve kumulována funkce sociálního kurátora a kurátora pro mládež, docházelo zase k rozdělení rolí, protože ve vztahu ke klientovi mají tyto funkce jiný vztah. Myslím tím, že jako kurátor pro mládež musí zastupovat pracovník zájmy dítě a z pozice sociálního kurátora často zase zájmy jeho rodiče.“* Názor R 1 je takový: *„vykonávám funkci sociálního pracovníka respektive sociální pracovnice a s kurátorkou se to hodně prolíná už jen tím, že v podstatě řeším hodně podobné nebo mnohdy stejné problémy, i když s jinou cílovkou. Takže znalosti co se týká dávek hmotné nouze, bydlení, tak je to stejné, ale vidím problém v té spisové dokumentaci a v tom, koho a co dřív řešit...kdy vlastně vedu sociální práci jako sociální kurátor a kdy jako sociální pracovník? Tím, že ty funkce jsou opravdu hodně podobné, tak to není až takový problém, ale pokud bych měla dělat ještě jinou funkci, tak si myslím, že by docházelo ke konfliktu rolí.“*

Taktéž v dalších otázkách jsem se snažila zabývat legislativou upravující výkon sociálního kurátora. Nicméně zde mohu pouze uvést, že všichni dotázaní shodně a striktně uvedli, že legislativní rámec sociálního kurátora není dostatečně ošetřen. Odpovědi byli tedy jednoslovné, pouze R 4 doplnil, že: *„Je pravda, že přijetím zákona č.108/2006 Sb. o sociálních službách byla pozice soc. kurátora přeřazena do přenesené působnosti, ale toto není dostačující. Dalším předpisem, který vymezuje funkci sociálního kurátora je zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu a dále pak zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ale jednoznačné legislativní ošetření chybí.“*

Nejdůležitější legislativou jsou zákony č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb. Tyto zákony sociální kurátoři jednoznačně označili za podstatné. Taktéž dle odpovědí respondentů zcela chybí metodika. Kvalitně a jasně zpracovaná metodika chybí, existují metodické příručky, které vypracovaly jednotlivé kraje. R 4: *„další metodickou příručku, která se mně dostala do rukou je metodická příručka fakulty sociálních studií ostravské univerzity.,,*

Se sociálními kurátory jsem také chtěla řešit situace týkající se jejich kompetencí v rámci organizace úřadu, spolupráci s dalšími organizacemi či administrativním záležitostem. Zaznamenané odpovědi mi však nedaly velkou možnost rozpracování. Odpovědi byly vesměs strohé a jednoslovné. Spolupráce s dalšími organizacemi je dle mého názoru pro sociální kurátory nezbytná. Mezi nejčastější organizace spolupracující se sociálními kurátory můžeme řadit spolupráci s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou, s orgány sociálně-právní ochrany dětí a školskými zařízeními, se zdravotnickými zařízeními, s úřady práce, s místní samosprávou a poskytovateli služeb. Tyto činnosti jsou vyjmenovány v Metodické příručce pro sociální kurátory (2010, s. 20 -24).

Zkusme tedy porovnat, zda odpovědi jsou shodné. R 1 popisuje spolupráci následovně: *„Spolupráce s organizacemi je defacto na denním pořádku, asi si ani neumím představit, že by to šlo bez kontaktu s jinými organizacemi. Osobně hodnotím spolupráci na dobré úrovni a to především se sociálními službami spadající například pod oblastní charitu, noclehárny, denní střediska, vždy se dokážeme navzájem dohodnout. Musím ovšem přiznat, že pro mě osobně je mnohdy těžší domluva s úřadem práce, rozumím, že mají své metodiky jak a kdy poskytnout peněžitou dávku a já se zase snažím pomoci klientům a někdy se dostaneme do určitého konfliktu, ale vždy se snažíme najít vhodné řešení, jak klientovi pomoci. Taky spolupracuji s Vězeňskou službou České republiky, jednak se sociálními pracovníky, tak i s ekonomickým nebo mzdovým oddělením v případě, že klient byl zaměstnán a potřebuje potvrzení pro účely úřadu práce. Také řeším mnohdy s klienty ztrátu dokladů, takže v rámci úřadu...no a v neposlední řadě to jsou majitelé ubytoven, i když to nejsou sociální služby nebo neziskové organizace, tak ta spolupráce je tam taky důležitá.“* Ve své odpovědi je pak stručnější R 2 a za nejčastější spolupráci považuje úřad práce. R 3 taktéž odpovídá, že se jedná o probační a mediační službu, úřad práce, poskytovatele ubytování, odbor vnitřních věcí MěÚ.

R 4 je ve své odpovědi, více otevřenější: „Spolupráce s ostatními organizacemi je pro kurátora „denním chlebem“. Dá se říci, že je to hodně o lidech a spolupráce s jednotlivými organizacemi se nedá paušalizovat, kde chybí vůle a chtění pomoci, tam toho sociální kurátor moc nenadělá. Velmi dobré zkušenosti máme u nás při spolupráci s charitními zařízeními typu noclehárna, azylový dům pro matky s dětmi, nízkoprahová denní centra a různými formami pomoci jako je potravinová banka a charitní šatník. Od kolegů z větších měst mám poznatky, že ne příliš vždy funguje spolupráce s úřady práce, já ale z naší zkušenosti toto nemohu potvrdit, spolupráce s úřadem práce je na dobré úrovni a vždy se společně snažíme najít řešení konkrétních situací, toto je dáno asi tím, že pracuji na úřadě menšího města. Dále je velmi důležitá spolupráce s vězeňskou službou, bohužel, se často setkávám s tím, že sociální pracovník věznice nepodá informace odsouzenému o tom, jaké jsou kompetence sociálního kurátora, nebo nemotivují odsouzené k tomu, aby sociálního kurátora navštívili. Často přijdou pouze z toho důvodu, že se dodnes mylně domnívají, že soc. kurátor je tím, kdo jim dá těch 1000,- Kč a to je často jediné, co je zajímá. Velmi se mi však osvědčilo zaslání depistážních dopisů, ve kterých vysvětlují, s čím se na mě mají po propuštění z výkonu trestu kontaktovat a s čím jim mohu pomoci. První dopis je zasílán již při přijetí do výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby, kde zase zdůrazňuji, co je nutné řešit již během výkonu trestu, např. zajištění platného občanského průkazu atd. V našem případě příliš nefunguje ale spolupráce s Probační a mediační službou, je to asi smutné, ale téměř o sobě nevíme. Sociální kurátor také často spolupracuje s OSPOD, kde je spolupráce naprosto bezproblémová, vzhledem k tomu, že pracujeme na jednom odboru a spoustu případů je řešeno kontinuálně. Někdy se jeví jako problematická spolupráce se zdravotnickými zařízeními, problém nastává při hledání praktických lékařů pro naše klienty. Další problém je ve spolupráci také s provozovateli pobytových sociálních služeb, v případě, že naši klienti se dostanou do stavu, kdy je nezbytná 24 péče, tak pobytové sociální služby vzhledem k tomu, že v našem případě se jedná o klienty nízkopříjmové nebo bezpříjmové narážíme často na nevoli k jejich přijetí do zařízení. V případě problémových klientů se také obracíme na městskou policii.“

Kompetence v oblasti přímé práce s klientem byly zpracovány v teoretické části, konkrétně kapit. 3.3. Mezi tyto kompetence neodmyslitelně spadá také administrativní činnost v podobě vedení spisů se záznamy o klienty. Sociální kurátoři mezi další administrativu řadili vedení standardizovaného záznamu sociálního pracovníka, taktéž

R 2 zmínil, že v rámci administrativy píše doporučení výplaty mimořádné okamžité pomoci. R 1 dodává, že s každým klientem je vytvořen standardizovaný záznam sociálního pracovníka a s další klientovou návštěvou jsou vedeny další záznamy o práci, vše je následně zaznamenáváno do systému O.K. nouze. Administrativní činnost je zajiště dležitou součástí v činnosti sociálních kurátorů. Otázkou ovšem zůstává, zda tolik potřebná administrativa nezasahuje do činnosti sociálního kurátora stále více a nepřesahuje tak přímou práci s klientem? Odpověď za všechny konverzační partnery shrnuje R 3: „*administrativní práce je podstatně více než samotné práce s klientem.*“

4.6 Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření, diskuze

Cílem šetření bylo zodpovědět na stanovené výzkumné otázky vyplývající z cíle výzkumného šetření. Na základě povahy tématu byla práce zkoumána metodou kvalitativní pomocí rozhovorů. Rozhovory byly tedy prováděny se čtyřmi sociálními kurátory v rámci Jihomoravského kraje. Popsat tuto problematiku bylo pro mne stěžejní z důvodu mé praxe na pozici sociálního kurátora. Mimo jiné pro mne také byly dležitě osobní názory a zkušenosti samotných sociálních kurátorů.

- V první části respondenti odpovídali na výzkumnou otázku č. 1: „*Jak pracovníci definují roli sociálního kurátora?*“

V této první části výzkumného šetření byli respondenti zejména dotazováni na jejich konkrétní, subjektivní názory týkající se celkově funkce sociálního kurátora. Jednalo se především o odpovědi, při nichž, sociální kurátoři vycházeli ze své praxe a zkušeností. Z výzkumu je patrné, že práce sociálních kurátorů se opírá o poznatky sociální práce. Sociální kurátoři odpovídali na dotaz, jak oni sami vnímají pojem sociální práce. Jednalo se o jejich subjektivní názor. Všichni kurátoři, ač každý do odpovědi vnesl svůj subjektivní názor, odpovědi se ve výsledku shodovaly. Lze tedy říci, že z jejich odpovědí vyplynulo, že sociální práce je směřována především k lidem a vede cestou pomoci k jejich důstojnému žití.

Funkce sociálního kurátora je vymezena především legislativně. Stejně tak sociální kurátoři hovořili o cílové skupině, se kterou pracují. Jedná se o osoby ohrožené sociálním vyloučením, kam spadají také osoby propuštěné z VTOS a osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci. Dále zde byla řešena osobnostní stránka sociálního

kurátora, jakožto osoba pracující v pomáhající profesi, což je velice náročné a to především po stránce psychické.

Funkce sociálního kurátora je také často kumulována s funkcí sociálního pracovníka, jak je tomu i u respondentů. Funkce sociálního pracovníka s funkcí sociálního kurátora je velmi podobná, neboť se zde řeší podobné situace, odlišují se pouze cílové skupiny klientů. Sociální kurátoři se taktéž opírají o principy sociální práce. V podobě postpenitenciární péče je sociální práce poskytována osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody.

Z výzkumné otázky č. 1 tedy vyplývá, že funkce sociálního kurátora vychází především z legislativního rámce a opírá se o principy sociální práce. Z odpovědí sociálních kurátorů vyplývá, že se jedná o činnost, která pomáhá osobám řešit jejich nepříznivou sociální situaci nebo osobám ohroženým sociálním vyloučením, kam řadíme také osoby propuštěné z VTOS. Jedná se o činnost, která těmto osobám pomáhá adaptovat se zpět do společnosti a nalézt vhodná řešení jejich problémů a zlepšit tak kvalitu života. Jedná se především o smysluplnou a potřebnou činnost.

- V následující části jsem hledala odpověď na druhou výzkumnou otázku:
„Jaká je náplň práce sociálního kurátora při práci s danou cílovou skupinou?“

Cílovou skupinu klientů sociálního kurátora opět najdeme vymezenou v zákoně. Jedná se o zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Nejčastější skupinu osob tvoří osoby propuštěné z VTOS, na této odpovědi se také všichni respondenti ve svých odpovědích shodovali.

Taktéž oslovení respondenti na svých odděleních pracují jako jediní sociální kurátoři. Počet klientů na jednoho sociálního kurátora je také odlišný, pouze R 2 byl ve své odpovědi konkrétní a uvedl počet klientů kolem 30, není to však přesné číslo. Ostatní konverzační respondenti uváděli, že záleží i na dalších okolnostech, kolik klientů se opravdu dostaví, zda se jedná o jednorázovou nebo dlouhodobou práci apod.

Co se týká objemu práce a kolik času je klientům věnováno, byly zde odpovědi podobné, neboť se s klienty řeší různé situace, časové možnosti tedy vyplývají z konkrétních situací. R 2 ovšem dodává, že vzhledem k tomu, že má více cílových skupin i na pozici sociálního pracovníka, je momentálně více zatížen sociální prací s jinými cílovými skupinami.

Na sociální kurátory se klienti většinou obrací s problémy spojenými se ztrátou či absencí bydlení, zadlužeností, finanční situací a zajištěním dávek pomoci v hmotné nouzi. Klienti, kteří mají po propuštění zájem o pomoc, dávají souhlas se zasláním hlášenek o propuštění z VTOS. R 3 v odpovědi uvádí, že hlášenky dochází pouze zřídka a není tedy o propuštění často informován. Kontakt mezi sociálním kurátorem a klientem vzniká převážně po propuštění, R 2, R 3 a R 1 však uvedli, že s některými klienty jsou ve spojení již ve výkonu trestu, jedná se převážně o písemný kontakt. R4 sám také zasílá depistážní dopisy klientům, u kterých se dozví o vzetí do VTOS.

Sociální kurátor klientovi nabízí pomoc při řešení jeho situace. Zde je převážně míněna pomoc s celkovou sociální situací, klienti mnohdy tuto pomoc odmítají a požadují pouze vyplacení finančních prostředků. Od toho se odvíjí také to, zda se jedná o dlouhodobou či krátkodobou spolupráci vedoucí k dosažení změny, roli zde hraje také fakt, zda je klient ochoten spolupracovat. R 3: *„Většinou se jedná o jednorázovou, jak mají peníze a bydlení, tak nemají potřebu více řešit.“* R 2: *„s některými klienty se podaří navázat dlouhodobou práci nebo přicházejí po čase opět, když mají problém, jiní si vyřeší, co potřebují a pak už pomoc soc. kurátora nevyhledají.“*

Překážky, které sebou tato funkce nese při práci s danou cílovou skupinou, jsou především problémy spojené s řešením klientovi situace. Klient po propuštění z VTOS je ve fázi adaptační, zvyká si na nové prostředí s tím spojené nové situace, ocitá se bez přístřeší, bez financí a většinou i rodinného zázemí. Mnohdy jim chybí pracovní návyky a orientace v systému. R 1: *„Motivovat klienta a nedostatek nabídek pro klienta, málo služeb a neziskových organizací, finančně přiměřené bydlení, to jsou věci, které práci s klientem stěžují.“*

- V poslední části je odpovídáno na třetí výzkumnou otázku: *„Jak sociální kurátor hodnotí svoji funkci v rámci činností spojené s legislativním vymezením a organizací úřadu?“*

Poslední okruh výzkumného šetření se zabýval především otázkou legislativního ukotvení sociálního kurátora a činnostem sociálního kurátora v rámci organizace daného úřadu. Nejprve byla řešena otázka kumulace funkcí. Ke kumulaci funkcí dochází především v menších obcích. V obecné rovině lze kumulaci považovat jako nežádoucí stav. Pokud sociální pracovník vykonává ke své funkci další, ač podobnou funkci, může docházet k rozdvojení rolí, kdy je pro sociálního kurátora těžké rozhodnout se, jakému

případu dát přednost. Všichni respondenti vykonávají více funkcí, jedná se především o funkci sociálního pracovníka, R 4 vykonává i veřejného opatrovníka.

R 2 v kumulaci funkcí problém nevidí, i když R 2 uznal, že funkce sociálního pracovníka momentálně převládá na úkor funkce sociálního kurátora, vysvětluje však, že se jedná o velmi podobné funkce, kde řeší stejné nebo velice podobné problémy, odlišuje se zde pouze cílová skupina osob. R 1 a R 4 mají odlišný pohled na tuto situaci a uvádí, že je často těžké určit hranici mezi rolemi sociálního pracovníka a sociálního kurátora. S tímto souhlasí taktéž i R 1, který uvádí, že je někdy těžké se rozhodnout čemu dát přednost.

Aby mohla být funkce sociálního kurátora vykonávána, je třeba, aby byla dostatečně legislativně ukotvena. Zde však nastává otázka, zda tomu tak je. Odpověď dotázaných byla jednoznačně negativní. Všichni sociální kurátoři se domnívají, že legislativně ani metodicky funkce sociálního kurátora není dostatečně zpracovaná a je třeba se na toto více zaměřit.

Mezi kompetence sociálního kurátora taktéž spadá spolupráce s dalšími organizacemi. Dle odpovědí lze říci, že spolupráce při řešení tíživé sociální situace klienta je dostačující a funguje. Mezi nejčastější spolupracující organizace patří především úřad práce. R 1 uvedl, že občas dojde k určitému nesouladu mezi sociálním kurátorem a úřadem práce, ale vše záleží na domluvě a hlavně je zde zájem pomoci klientovi. Důležitou součástí je také spolupráce s Vězeňskou službou ČR. R 4 však otevřeněji a podrobněji hovoří o problémové spolupráci, uvádí například PMS, zdravotnická zařízení nebo poskytovatele pobytových služeb.

Mezi další činnosti v rámci úřadu neodmyslitelně patří také nepřímá práce s klientem a tou je administrativní činnost. Sociální kurátoři vedou s klienty spisy, záznamy, vše je zaznamenáváno do systému O.K nouze. Z výsledků rozhovorů vyplývá, že administrativní činnost zasahuje do práce sociálního kurátora stále více a zabírá stejně času v porovnání s časem věnovaným přímé práci s klienty.

Dle získaných odpovědí lze říci, že sociální kurátoři negativně hodnotí především legislativní a metodické uchopení funkce sociálního kurátora. Domnívají se, že legislativa ani metodika není dostatečně ošetřena a pomoc cílovým skupinám vyžaduje především legislativní oporu. Co se týká funkcí kumulujících s funkcí sociálního kurátora nelze jednoznačně tvrdit, že se jedná o negativní dopad na činnost

sociálního kurátora. Kumulací funkcí hodnotí sociální kurátoři odlišně, ale ze získaných odpovědí není možné kumulaci funkcí vidět jednostranně. Sociální kurátoři také vesměs pozitivně hodnotí spolupráci s dalšími organizacemi, které pomáhají osobám v náročné životní situaci a společnými silami se snaží o zlepšení klientovi situace. Z výsledků také vyplývá, že za negativní je považována činnost administrativní, které je věnována zhruba polovina času na úkor přímé práci s klientem

Co osobně vidím jako problém v práci sociálního kurátora je nedostatek informací. Informací, které pomohou orientovat se v této problematice. Když se řekne sociální pracovník, snad každý si představí, že se jedná o někoho, kdo pomáhá ostatním, kteří mají nějaký sociální problém – zjednodušeně řečeno. Ale když jsem se já osobně například zeptala neznalých lidí v mém okolí, co si představují pod pojmem sociální kurátor, nedokázali mi zcela odpovědět. Já osobně, ač mám určitou orientaci v sociální oblasti ať už z praxe či ze studia a byla mi nabídnuta možnost práce jako sociální kurátor, nebyla jsem si vůbec jistá, zda vím, co tato práce vůbec obnáší. Ano, určitá představa byla, ale kde zjistit více informací? První, co mne napadlo, byl pro nás tak důležitý zákon o sociálních službách. Pro činnost sociálního kurátora je toto označení, dá se říci klíčové.

V dnešní době ovšem ukotvení pojmu sociální kurátor není dostačující. Stěžejní zákony sice nepřímou odkazují, ale v žádném právním předpisu nenajdeme detailnější popis, kdo je sociální kurátor, jaká je jeho cílová skupina, subjekty, pracoviště. V současné době tato legislativní opora chybí. Osobně bych uvítala, jednak jako student, laik, ale i sociální kurátor stěžejní dokument, který mi bude oporou, návodem a kde budou objasněny informace týkající se výkonu sociálního kurátora.

Ve své práci jsem se snažila objasnit roli sociálního kurátora ve vztahu k jeho činnosti, cílové skupině a nastítnit tak celkovou práci jeho profesního výkonu. Snažila jsem se uvést všechny zdroje zabývající se touto problematikou, vycházela jsem především z legislativních pramenů, které jsou primárními zdroji. Jak jsem také výše uvedla, problematika sociální kurately je nedostatečně zpracována, a proto jsem vycházela také z doporučených metodických příruček, které mohou pomoci sociálním kurátorům se v jejich činnosti o něco lépe orientovat.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na téma týkající se sociálního kurátora a jeho problematiku ve vztahu k osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem práce bylo **přiblížit činnost sociálního kurátora v rámci postpenitenciární péče**. Cíl práce byl naplněn s pomocí teoretické části práce, kde byly popsány oblasti týkající se činností sociálního kurátora. Tyto oblasti jsou pro vykonávání funkce sociálního kurátora důležité znát, především z toho důvodu, aby sociální kurátor mohl vést odpovídající a smysluplnou práci s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody v rámci postpenitenciární péče. Také kvalitativním výzkumem pomocí rozhovorů se sociálními kurátory byla činnost sociálního kurátora popsána.

Sociální kurátor je osobou pracující v pomáhajících profesích. Jejich funkce je mnohdy velice náročná a to především na psychickou stránku osobnosti. Setkávají se s různými typy klientů. Sociální kurátor pracuje na městských úřadech obcí s rozšířenou působností, jsou přítomni tedy pro všechny klienty spadajících do jejich působnosti, případně i pro klienty spadající k jinému sociálnímu kurátorovi.

V rámci teoretické části byly popsány pojmy ve vztahu k práci a funkci sociálního kurátora. Považovala jsem tedy za důležité tyto pojmy do teoretické části vnést, neboť sociální kurátoři se s těmito pojmy setkávají. Empirická část byla rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola se zabývala samotným výkonem vězeňství, kam řadíme výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Sociální kurátoři pracují s klienty ve všech fázích trestního řízení. Spadá sem tedy i výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. V teoretické části tyto pojmy byly popsány a to především z legislativního hlediska. Také jsou zde vysvětleny pojmy, jako je penitenciární a postpenitenciární péče, které je věnována druhá kapitola. Všechny tyto výše uvedené pojmy jsem se v teoretické práci snažila vysvětlit a přiblížit do kontextu sociálního kurátora, alespoň tak, aby bylo zřejmé, že se sociální kurátor v těchto pojmech orientuje. Třetí stěžejní kapitolou je kapitola o sociálním kurátorovi. Také zde podotýkám, že jsem se snažila použít veškerou literaturu, která sociální kuratelu zmiňuje, avšak jí není mnoho. V teoretické části jsem také velmi konkrétně zmínila neziskové organizace zabývající se touto problematikou. Jedná se především o organizace v rámci Jihomoravského kraje.

Čtvrtá kapitola je pak věnována samotnému výzkumnému šetření. Zde jsem si stanovila cíl výzkumného šetření a na jeho základě dílčí výzkumné otázky, dále jsem zde

provedla volbu metody výzkumné práce a provedla jsem sběr dat. Na základě kvalitativní metody byla data sesbírána pomocí rozhovorů se sociálními kurátory. Těmito rozhovory jsem se snažila přiblížit práci sociálních kurátorů, jejich osobní názory, zkušenosti, ale také zjistit jaká je jejich přímá práce s klienty, zda práce s klienty převažuje nad prací administrativní a s jakými problémy se ve své funkci setkávají.

První část výzkumného šetření byla zaměřena především na obecné otázky, které měly za cíl přiblížit funkci sociálního kurátora, jednak ve vztahu k sociální práci, tak k samotnému výkonu funkce sociálního kurátora. Na základě odpovědí respondentů bylo zjištěno, že pozice sociálního kurátora je vymezena především zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Na základě tohoto vymezení a odpovědí respondentů lze za sociálního kurátora považovat osobu s dobrými osobnostními předpoklady a orientací v různých oblastech, které jsou důležité zejména pro sociální fungování klienta, který přichází po výkonu trestu odnětí svobody. Sociální kurátor se ve své práci opírá zejména o principy sociální práce. Dřívější náplň sociálního kurátora byla především v přímé práci s klienty, kterou tvořily osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. V průběhu času se do náplně práce sociálních kurátorů přesouvá taktéž činnost administrativní. Do přímé práce respondenti řadí především navázání kontaktu, pomoc při řešení problémů spojených s bydlením a zajištěním finančních prostředků. V rámci administrativní činnosti se jedná zejména o písemnou evidenci odsouzených a vedení spisové dokumentace. Aby sociální kurátor mohl efektivně vykonávat svoji práci, je zapotřebí mít určité vlastnosti, jako jsou komunikační dovednosti, empatie, aktivní naslouchání. A jak uvádí respondenti, důležitý předpoklad je ochota pomoci lidem v obtížných životních situacích. V práci sociálního kurátora také hraje důležitou roli znalost v sociální sféře a v základních oblastech práva, psychologie a etiky.

Jak bylo řečeno, sociální kurátor se opírá o principy sociální práce. Sociální práce je klientům sociálních kurátorů poskytována již během výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby a poté v podobě postpenitenciární péče po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Jak respondenti uvedli, jedná se především o činnost směřující ke zlepšení kvality života lidí a k jejich důstojnému žití.

Druhá část rozhovorů byla zaměřena již specificky a to konkrétně na práci s klienty. Společenské a legislativní změny přinesly taktéž i změnu v podobě cílových skupin sociálních kurátorů. Do cílové skupiny klientů dříve spadaly především osoby

propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Dnes sociální kurátoři pracují s více cílovými skupinami, které jsou vymezeny zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a dále zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Na základě odpovědí lze však říci, že i přes vymezení cílových skupin, jsou nejčastější skupinou osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Počet klientů na jednoho sociálního kurátora neleze jednoznačně určit, záleží na mnoha okolnostech. Hraje zde roli také to, že oslovení respondenti byli z menších obcí či městských částí a byli na svém oddělení ve své funkci jako jediní. S tím také souvisí to, že dotazovaní respondenti nevykonávají pouze funkci sociálních kurátorů, jak tomu bývá například u magistrátů měst, ale jejich funkce jsou často kumulovány s další funkcí.

Již z teoretické části vyplývá, co vše sociální kurátor s klienty řeší, taktéž respondenti uvedli, že se nejčastěji jedná o ztrátu a absenci bydlení, absencí finančních prostředků a pomoc či doprovázení klienta při zajištění dávek hmotné nouze. S klienty jsou respondenti nejčastěji v kontaktu až po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Respondent 4 však uvádí, že se s klienty snaží prostřednictvím depistážních dopisů zkontaktovat ihned po obdržení hlášení o vzetí do výkonu trestu odnětí svobody. Ostatní respondenti uvádí, že se jedná o malou část klientů, kteří se na něj obrátí již během výkonu trestu odnětí svobody, obzvláště pokud chtějí žádat o podmíněné propuštění a potřebují mít zajištěné bydlení a finance. Sociální kurátor se snaží být klientovi nápomocen při řešení jeho situace. Jsou však klienti, kteří tuto pomoc odmítají a dožadují se pouze vyplacení finančních prostředků. S tím tedy také souvisí, zda je s klienty vedena dlouhodobá či krátkodobá práce a to, zda je klient ochoten spolupracovat. R 3 tvrdí, že se jedná o převážně o jednorázovou práci. To ovšem nelze tvrdit s určitostí, záleží na klientově osobnosti a jeho situaci a jak se dokáže adaptovat na nové prostředí, zda má rodinu či blízké okolí nebo se musí spolehnout sám na sebe a sociální systém.

Třetí a poslední část byla zaměřena na činnost sociálního kurátora v rámci daného úřadu. Zde bylo zjištěno, že všichni respondenti vykonávají více funkcí, dochází zde tedy ke kumulaci s více funkcemi. U respondentů se jedná o kumulaci funkcí sociálního kurátora a sociálního pracovníka. Respondent 4 ještě vykonává veřejného opatrovníka. Kumulace se mnohdy považuje za nežádoucí, neboť dochází k překrývání práce mezi klienty a někdy je těžké se rozhodnout, co a jak dříve řešit a čemu dát přesnost. Jak vyplývá z odpovědí, zde se jedná o velmi podobné funkce, kde se řeší podobné

problémy, na druhé straně nelze vždy přesně určit hranici mezi oběma funkcemi a je tak těžké učinit rozhodnutí, kterému případu dát přednost. Mezi další zásadní problém, kteří respondenti uvádí, je nedostatečné legislativní a metodické uchopení. Dá se říci, že v podstatě zcela chybí a je potřeba tento problém dále řešit a snažit se tak o lepší a konkrétnější uchopení sociálního kurátora jak v legislativě, tak metodice. Mezi další důležité stránky při výkonu funkce lze řadit spolupráci s dalšími organizacemi, která je nezbytnou součástí pro řešení klientovy situace. Mezi spolupracující organizace se řadí zejména úřady práce v součinnosti s vyplácením dávek hmotné nouze, dále pak spolupráce s Vězeňskou službou ČR a v neposlední řadě s poskytovateli sociálních služeb, jako jsou noclehárny, nízkoprahové zařízení atp. Spolupráci je občas těžké navázat s poskytovatelem pobytových služeb či zdravotnickými zařízeními. V dnešní době do výkonu funkce patří administrativní činnost, která se zasahuje stále více do přímé práce s klienty a tvoří polovinu času při řešení konkrétního případu.

V práci jsem se snažila objasnit a uchopit celkovou činnost sociálních kurátorů, neboť z mého pohledu je o sociální kuratele velmi málo informací. Doufám, že by tato práce mohla posloužit i osobám, které mají zájem se o činnosti sociálního kurátora dozvědět více informací. *„Pomoc lidem, kteří to potřebují, je to dle mého názoru smysluplná a potřebná činnost“* uzavírá R 2.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie, periodika

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vlasta MAKARIUSOVÁ. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 1997.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

DAVIDOVÁ, Ivana et al. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0139-7.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GOJOVÁ, Alice. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. Ostrava: [Ostravská univerzita], 2007. ISBN 978-80-7368-329-0.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2. dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006, 183 s. Studia (Vysoká škola evropských a regionálních studií). ISBN 80-867-0830-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

KOPP, P. a kol. *Penitenciární psychologie*. 1.vydání. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2004. 103s. ISBN 80-8054-326-7

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2003. *Psychologie zdraví*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. 279 s. ISBN 80-7178-774-4.

- KUJEVSKÁ Lenka a Martina DUNDROVÁ. Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2012, roč.12, č.2, s.13-15, ISSN 1805-885X. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp2_2012_web-140701130132.pdf
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-X.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- NEDOROST, Libor. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 8021011149.
- NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.
- Rodina a výkon trestu. *České vězeňství*. 2010, roč. č. 2, s 12-14. ISSN 1213-9297.
- SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-287-6.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.
- ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: Armex, 2007. 148s. ISBN 978-80-86795-48-5.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- ŽIŽLAVSKÝ, Martin. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 142 s. ISBN: 80-210-3110-7.

Internetové zdroje

Armáda spásy. *Azylový dům. CSS. J. Korbela* [online]. © 2016 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://armadaspasy.cz/pobocky/brno/brno-centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela/azylovy-dum/>

Armáda Spásy. *Terénní program-streetwork. CSS. J. Korbela* [online]. © 2016 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://armadaspasy.cz/pobocky/brno/brno-centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela/terenni-program-streetwork/>

Český helsinský výbor. *Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby* [online]. 2001 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://trestni2.juristic.cz/76188/CLANEK.html>

Nízkoprahové denní centrum Stará Fabrika Blansko. *Poslání služby* [online]. © 2017 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z: <http://blansko.charita.cz/ohrozene/fabrika/ndc/>

Noclehárna pro muže Blansko. *Poslání služby* [online]. © 2017 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z: <http://blansko.charita.cz/ohrozene/nocleharna/>

Okno dokořán Blansko – krizová pomoc. *Poslání služby* [online]. © 2017 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z: <http://blansko.charita.cz/ohrozene/kp/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY: *poslání a cíle Probační a mediační služby* [online]. 2002-2017 [cit. 2017-2-10]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

Sekce sociálních kurátorů. [online]. 2017 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-kuratoru/>

Odbor sociálních věcí MěÚ Blansko. *Sociální kurátor* [online]. 2017 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://www.blansko.cz/meu/odbor-socialnich-veci/socialni-pomoc-kurator>

Legislativní předpisy

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráží České republiky

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Doslovný přepis rozhovoru s respondentem 3

Příloha č. 1 – Doslovný přepis rozhovoru s respondentem 3

Moje první otázka bude obecnější. Jak byste definovala pojem sociální kurátor?

Asi...jako člověka, který bude takovým spojencem pro lidi z výkonu trestu odnětí svobody a bude jim nápomocen při návratu do běžného života. Asi jako jeden z prvních po propuštění z výkonu trestu.

Co podle Vás tato funkce obnáší, myslím třeba, jaký je obsah a náplň práce??

Práce s klientem ve všech fázích trestního řízení, to je po výkonu trestu odnětí svobody, vazby. Navázání kontaktu s odsouzeným ještě před výstupem. Po výstupu být nápomocna k řešení problémů nejčastěji s bydlením, nedostatkem finančních prostředků. Vedu evidenci odsouzených, evidenci hlášenek.

Co Vás vedlo k tomu pracovat jako sociální kurátor?

Tato funkce mi byla přidělena.

Aha, a jak dlouho tuto funkci vykonáváte?

3 roky

Jaká je Vaše předchozí praxe?

od roku 2000 odbor sociálních věcí hmotná nouze, příspěvek při péči o osobu blízkou a následně od r. 2007 vedoucí oddělení dávek pro zdravotně postižené osoby a teď je to oddělení sociální pomoci jako sociální pracovník a kurátor.

Co Vás vedlo pracovat na úřadě?

Do této oblasti jsem směřovala již studiem VOŠky a následně při zaměstnání jsem studovala vysokou školu a po konci VOŠ se naskytlá možnost jí pracovat na odbor sociálních věcí.

Vraťme se tedy opět k sociálnímu kurátorovi. Jak byste popsala sociálního kurátora, jaké by měl mít vlastnosti nebo dovednosti?

Nějaká schopnost empatie, ale důležitý je také zachovat si odstup od klienta.

Co by měl sociální kurátor při výkonu své funkce znát a v čem se orientovat?

Noo...orientovat by se měl v nabídce bydlení, v sociálních dávkách.

Na svém pracovišti vykonáváte pouze tuto funkci nebo je kumulovaná s jinou? Pokud je kumulována – prolínají se tyto funkce nebo jsou naprosto odlišné? Pokud se prolínají – v čem?
Moje funkce je kumulovaná s funkcí sociálního pracovníka, jedná se o sociální poradenství, vydávání parkovacích průkazů.

Myslíte, že když je Vaše funkce kumulována, že se se sociální prací prolíná nebo jsou zcela odlišené?

Nejsou tyto funkce odlišné, prolínají se například tím, že člověk po výkonu řeší podobné sociální situace jako člověk například nezaměstnaný, probíhá zde také poradenství.

Vnímáte funkci sociálního kurátora jako potřebnou?

Domnívám se, že ano.

Co je pro Vás motivující při vykonávání této funkce?

Motivující je to, že je alespoň někdy vidět, že ta vaše pomoc má smysl.

Jaké bylo Vaše očekávání k výkonu této funkce?

Očekávání bylo vůbec se s tím poprat.

Co je podle Vás sociální práce?

Soubor činností vedoucích k pomoci lidem, kteří se nacházejí v tíživé sociální situaci.

Opíráte se při výkonu funkce sociálního kurátora o principy sociální práce?

Ano, určitě.

Co Vás naplňuje a baví při výkonu tohoto povolání?

Pocit, že jsem někomu pomohla k lepšímu a důstojnějšímu životu.

Chtěla bych se teď zaměřit na otázky, které se budou týkat přímo Vašich klientů...

Ano, ptejte se

Jaká cílová skupina klientů se na Vás nejčastěji obrací?

Podle zařazení to jsou osoby ohrožené rizikovým způsobem života, páčání trestné činnosti a obecně to jsou osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu a potřebují řešit nějaký problém, jako bydlení, peníze.

Kolik sociálních kurátorů je na Vašem oddělení?

Jeden

Kolik klientů spadá pod jednoho kurátora?

Noo...záleží na počtu klientů propuštěných v daný rok z výkonu trestu, na počtu klientů, kteří se opravdu dostaví a na tom, zda jde o jednorázovou pomoc nebo dlouhodobější spolupráci

Jak hodnotíte svůj objem práce v souvislosti s počtem klientů, kteří pod Vás spadají?

Adekvátní

Co nejčastěji s klienty řešíte, s jakými problémy se na Vás klienti nejčastěji obrací?

Nejčastěji je to nedostatek finančních prostředků, ztráta bydlení, problém s doklady

Jedná se převážně o dlouhodobou práci či jednorázovou intervenci?

Většinou o jednorázovou, jak mají peníze a bydlení, tak nemají potřebu více řešit

Kolik času je věnováno jednomu klientovi?

To je individuální

Jsou klienti ochotni spolupracovat?

Pokud ví, že jim pomůžeme k financím a bydlení, tak ano

V případě cílové skupiny osob propuštěných z výkonu trestu, o jakou pomoc nejčastěji žádají?

Finance a bydlení

Jakým způsobem jste informování o jejich propuštění?

Informování o propuštění jsme jen zřídka, věznic hlášení ve většině případů neposílají.

Obrací se na Vás tito klienti již před výstupem?

Velmi malá část ano, písemně žádají informace o možnost bydlení popřípadě získávání zaměstnání po výstupu

S jakými problémy se při výkonu své funkce nejčastěji setkáváte?

Klient má pocit, že bude mít všechno hned, zvláště finance.

Jaké problémy se nejčastěji při práci s danou cílovou skupinou objevují?

Ztráta pracovních návyků, orientace ve společnosti, problém zapadnout.

Jak klienti hodnotí Vaši práci? Máte zpětnou vazbu?

Nemám zpětnou vazbu. Někdo poděkuje.

Co považujete za nejtěžší při práci s klientem?

Někdy si získat jejich důvěru, někdy zůstat nestranná, někdy vůbec pokračovat v sociální práci s někým, kdo o to ani nemá zájem

S jakými typy klientů se nejčastěji setkáváte? Jsou třeba agresivní?

Většina jich agresivních není, někdo takový se sem tam najde. Zatím nebyl vážnější problém s agresivitou.

Jak řešíte spory s klienty?

Prozatím nebylo nutné řešit spory, jinak klidnou domluvou.

Dostáváte se někdy do situace, kdy nevíte jak se rozhodnout nebo jaké řešení se jeví jako nejvhodnější? Můžete tuto situaci popsat? "

Nevzpomínám si, jedná se o jasnou poptávku a nabídku

Co je podle Vás na této práci nejobtížnější?

Někdy se odprostit od předsudků

Dále bych se chtěla věnovat pár otázkám, které se týkají problémů spojených s výkonem sociálního kurátora v rámci úřadu. Začnu legislativou, jak hodnotíte nebo myslíte si, že je funkce sociálního kurátora dostatečně legislativně ošetřena?

Myslím si, že určitě dostatečně není.

Co považujete za nejdůležitější legislativu pro výkon této funkce?

Tak rozhodně zákon o sociálních službách a o hmotné nouzi. Jinak není nic jiného.

A co nějaká metodika, je dostatečně zpracována metodika?

Taky není

Zeptám se na spolupráci s dalšími organizacemi. Jak hodnotíte fungování spolupráce s dalšími organizacemi?

Většinou na dobré úrovni.

A s jakými organizacemi nejčastěji spolupracujete?

Je to Probační a mediační služba, úřad práce, poskytovatelé ubytování, odbor vnitřních věcí městského úřadu.

Jaké požadavky jsou kladeny na Vaši funkci?

Vzdělání, praxe, konkrétně mě nic jiného nenapadá

Je pro výkon Vaší funkce důležitá administrativa?

Ano, je...ale je jí hodně.

Kolik času věnujete administrativní práci v porovnání s časem věnovaným přímé práci s klienty?

Administrativní práce je podstatně více než samotná přímá práce s klientem.

Děkuji za odpovědi a Váš čas.